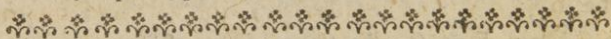

§. 313 Praecipuae regulae, secundum quas consequentiae immediatae formantur, sunt sequentes.

α) *A* propositione vniuersali ad aggregationem singularium valet consequentia, e. gr. *Omnis virtus est habitus*, *E. haec, illa virtus in indiuiduo est habitus*. β) *Ab actu ad posse valet consequentia*, e. gr. *Caius saltat*. *E. potest saltare*. γ) *A non posse ad non esse valet consequentia*, e. gr. *Circulus non potest esse quadratus*. *E. non est quadratus*. δ) *A coniugatis ad coniugata sensu aequipollentia valet consequentia*. E. gr. *Bonus amicus est pretiosus thesaurus*. *E. qui destituitur bono amico, destituitur pretioso thesauro*. ε) *Ab vna contradictoriarum propositionum vera ad alteram falsam valet consequentia*. E. gr. *Verum est, animam humanam esse extensam*. *E. falsum est, animam humanam esse extensam*. ζ) *Ab vna contrariarum vera ad alteram falsam valet consequentia*. E. gr. *Verum est, quod omnis anima humana sit rationalis*. *E. falsum est, quod nulla anima humana sit rationalis*. Huc referri possunt quoque illae regulae, quas supra de propositionibus subalternantibus et subalternatis adduximus. Ea, quae de syllogismis modalibus et exponibilibus hic dici poterant, intelliguntur ex natura propositionum modalium atque exponibilibus, supra explicata.

PARS II.

DE

VSV LOGICAE.

CAPVT I.

DE

VERITATE IN GENERE.

§. 314.

HACTENVS de tribus mentis operationibus. Cum vero non scholae, sed vitae discamus, logicaeque officium praeterea sit, vt nos doceat veritatem et inuenire

nire, et diiudicare; nunc in eo erimus, vt doceamus, quo modo et in inuenienda, et in diiudicanda veritate, his tribus mentis operationibus recte vti debeamus. Prius vero, quam id commode fieri possit, explicemus, oportet, quid sit *veritas*.

§. 315. *Veritatis* vox triplici potissimum modo sumitur a philosophis. *Verum* dicitur 1) omne ens, quatenus habet essentiam sibi debitam. Sic e. gr. *aurum est verum aurum, cum habet omnia requisita auri*. Haec veritas dicitur *metaphysica*. 2) *Verum* tribuimus sermoni nostro. Cum scilicet adest conuenientia siue consensus verborum cum animi nostri conceptibus; tunc *verum* loqui dicimus. Quae veritas dicitur *ethica*. 3) *Verum* tribuimus ipsis nostris conceptibus, iudiciis et ratiociniis, cum scilicet rem ita nobis repraesentamus, vti in se est. Quae veritas dicitur *logica*, de qua in praesenti loquimur.

§. 316. *Veritas* itaque *logica* nihil est aliud, quam conuenientia cogitationum nostrarum cum rebus ipsis, quas cogitamus siue nobis repraesentamus.

§. 317. *Vera* igitur est *idea simplex* mentis nostrae, quae cum re repraesentata conuenit, siue cum *re* ita nobis repraesentamus, vti in se est.

§. 318. *Veritas in iudiciis nostris reperitur, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas, quae separari debent, a se disungimus. Demonstr.* Cum veritas *logica* generatim inuoluat conuenientiam cogitationum nostrarum cum obiectis (§. 316.); consequens est, vt veritas iudiciis nostris adsit tum, cum iudicia consentiunt cum obiectis. Quia vero tum de-

mum iudicia nostra cum obiectis conuenire dicimus, si ideas, quae componendae sunt, componimus, et, quae disjungendae sunt, disjungimus; manifestum est, veritatem in iudiciis nostris reperiri tum, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas, quae disjungendae sunt, a se inuicem disjungimus.

§. 319. Hinc intelligitur, 1) Propositionem veram esse illam, quae exprimit iudicium verum (§. 187.). 2) Ad propositionem veram requiri, vt praedicatum non repugnet subiecto. 3) Cum porro omnis propositio considerari queat vel ratione qualitatis, vel ratione quantitatis (§. 195.), ratione autem qualitatis sit propositio vel affirmatiua, vel negatiua (§. 195.), et ratione quantitatis sit vel vniuersalis, vel particularis (§. cit.): palam est, veras propositiones illas esse *ratione qualitatis*, quae affirmanda affirmant, et neganda negant, et veras esse propositiones illas *ratione quantitatis*, quae vniuersaliter enunciant, quod vniuersaliter efferi debet, et contra particulariter vel affirmant, vel negant, quod particulariter affirmari negatiue debet.

§. 320. Ratiocinia denique gaudent veritate, cum illa, et ratione materiae, et ratione formae, fuerint recte concinnata. Recte autem ratiocinor *ratione materiae*, si propositiones, ex quibus conclusio fluit, fuerint verae. *Ratione autem formae* recte ratiocinamur tum, cum syllogismos regulis, supra §. 262. et seqq. traditis, conuenienter instruimus.

§. 321. Cum propositio vera illa sit, quae exprimit iudicium verum (§. 319.), iudicium autem verum illud dicatur, in quo ideae combinandae combinantur,
et

et seiungendae seiunguntur, siue, in quo subiecto conuenit praedicatum. (§. 318.): permagni refert, notam aliquam et criterium allegari, ex quo in casu quolibet dato agnoscere queas, num praedicatum subiecto conueniat, aut repugnet, et ex quo veram propositionem a falsa distinguere possis.

§. 322. Veram itaque esse enunciationem, scito, cum adest ratio sufficiens, cur praedicatum de subiecto aut negandum, aut affirmandum sit, siue, quod idem est, vera est enunciatio, cum praedicati qualitas, quae vel affirmatione vel negatione absoluitur, per notionem subiecti determinatur.

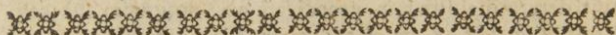
Hinc Cel. WOLFIVS veritatis logicae criterium constituit determinabilitatem praedicati per notionem subiecti. *Conf. Log. Lat. §. 513. et 524.* e. gr. haec propositio: *Omne ens simplex gaudet vi agendi*, vera est, quia praedicatum *gaudere vi agendi*, agnoscit sui rationem sufficientem in ipsa natura entis simplicis, quod definitur per substantiam, substantia autem est ens vi agendi praeditum. Plura de veritate et eius criterio coram. Interea ERN. CHR. SCHROEDERI et IO. BODO VLRICI *diff. de criterio veritatis et de criterii veritatis diuisionibus, modis et vsu*, Vit. 1730. et IO. AD. OSIANDRI *Diff. de criterio veritatis*, Tubing. 1748. euoluuntur.

§. 323. *In omni ratiocinatione ex praemissis veris non potest non legitime fluere vera conclusio. Demonstr.* Cum qualis causa est, tale quoque debeat esse effectum (*per princ. Metaphys.*); consequens est, vt, quales sunt praemissae, tamquam causae conclusionum, talis sit quoque conclusio, exinde legitime fluens. Si itaque praemissae sunt verae, et regulae concludendi rite obseruantur, non potest non quoque conclusio esse vera.

§. 324. Quicumque itaque concedit praemissas, tamquam veras, ille non potest non quoque conclusionem, ex praemissis legitime fluentem, concedere.

§. 325. Quemadmodum autem ex praemissis veris vera conclusio non potest non legitime fluere (§. 323.): ita caue, ne ex conclusionibus, quae per iustam et euidentem consequentiam ex praemissis deductae sunt, diiudices ipsas praemissas.

Conclusio saepius ex praemissis legitime fluit et vera est, quamuis vel ambae praemissae, vel alterutra saltem earum, falsae sint, e. gr. *Omnis spiritus est corpus. Omnis lapis est spiritus: E. Omnis lapis est corpus.* Conclusio vera est, legitime fluit ex praemissis, et nihilo minus ambae sunt falsae. Miror itaque, Reuerendum LANGIVM in scriptis suis, philosophiae Wolfianae oppositis, subinde hanc thesin pro Postulato habere, atque illam ad primae philosophiae elementa (zum philosophischen ABC) referre.

CAPVT II.

DE

OPPOSITIS VERITATIS FALSITATE, ERRORE, PRAEIVDICIIS ET FALLACIIS.

§. 326.

QUEMADMODVM verum in idea mentis simplici, iudicio item et ratiociniis reperitur (§. 317. seqq.): ita vero oppositum falsum iidem aut est in idea simplici, aut in iudicio, aut denique in ratiocinio.

§. 327. *Falsum* generatim definimus per disconuenientiam cogitationum nostrarum cum obiecto. *Falsitas* itaque in idea simplici reperitur, si repraesentatio mentis a re repraesentata discrepat, siue, quod idem est, si rem aliter nobis concipimus ac in se est.

§. 328.

§ 328. In iudicio deprehenditur falsitas, quando ideas, quae non erant combinandae, combinamus, et quando contra seiungimus eas a se inuicem, quae non erant seiungendae.

§ 329. Quum ad propositionum veritatem pertineant, vt 1) affirmanda affirmant, et neganda negent, 2) vt, qui vniuersaliter combinari, vel separari debent conceptus, combinentur, vel seiungantur vniuersaliter, et qui particulariter coniungi, vel seiungi debent, coniungantur et separentur particulariter (§.319.): 3) facile patet, falsitatem vel in affirmatione et negatione propositionum latere, cum neganda scilicet affirmas, et affirmanda negas, vel in vniuersalitate et particularitate propositionum locum inuenire, cum nimirum ea vniuersaliter enuncias, quae enunciari decebat particulariter, et contra.

Si e. gr. dicis, *Corpus cogitat*, est falsa propositio, quia hic affirmas id, quod erat negandum. Adeoque hic falsitas latet in qualitate propositionum. Si dixeris porro, *O. homo est eruditus*, habes falsam propositionem, ratione quantitatis, id enim, quod quibusdam tantum hominibus competit, tribuis omnibus.

§ 330. Datur criterium veritatis (§.321.), detur itaque etiam necesse est criterium falsitatis, quod est repugnantia subiecti et praedicati. Quoties scilicet praedicatum repugnat subiecto, toties propositio non potest non esse falsa.

§ 331. Si quis propositionem veram pro falsa habet, aut falsam pro vera, is *errat*, vt adeo error recte definiatur per confusionem iudiciorum, siue error est assensus propositioni *falsae temere*, seu *sine ratione datus*.

E. gr. haec propositio falsa est: *Anima est mortalis*. Si itaque quis hanc propositionem pro vera habuerit, et affirmaverit, *animam esse mortalem*; tunc errat.

§. 332. *Quicumque itaque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat. Demonstr.* Cum falsa sit propositio, quae affirmanda negat, et neganda affirmat (§. 329.); consequens est, ut, qui assensum praebet falsae propositioni, affirmanda neget, et neganda affirmet. Qui assensum praebet falsae propositioni, dicitur *errare* (§. 331.). E. quicumque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

§. 333. Error in iudicando commissus, dicitur *praeiudicium*. Praeiudicium itaque vocamus iudicium erroneum, per praecipitantiam latum.

Vox *praeiudicii* sumitur vel in sensu iuridico, vel in sensu philosophico. In illo sensu dicunt id praeiudicium, quod exemplum praebet in eadem causa. In hoc vero praeiudicium est error per praecipitantiam in iudicando commissus. Ille autem error in iudicando per praecipitantiam commissus ideo dicitur *praeiudicium*, vel quia praeiudicia iudicium sanae rationis certum antecedunt, vel quia committuntur ante, quam iudicium pervenerit ad maturitatem. Non itaque incommode cum CICERONE praeiudicatam opinionem illam esse dixeris, cum temere falsae rei, vel non satis cognitae, assentimur.

§. 334. *Quam dedimus, praeiudiciorum definitio nos edocet, praeiudiciorum originem et prima incunabula esse quaerenda in corrupto intellectu. Demonstr.* Cum omne praeiudicium sit iudicium erroneum (§. 333.); erroneum autem iudicium non possit non ex confusis et obscuris notionibus, adeoque ex corrupto intellectu ortum suum trahere, id quod cuique manifestum; sequitur, ut recte originem ultimam praeiudiciorum repetamus ab intellectu corrupto.

BVDDEVS aliique praeiudiciorum causas constituunt vitia voluntatis, ex quo deinde illa falsa profuxit thesis, emendationem esse a voluntate inchoandam, non ab intellectu. Conf. SYRBI *Philosophia Rat. p. 5.*

§. 335. Praeiudiciorum species aliae ab aliis constituuntur, et quodlibet istorum praeiudiciorum peculiari nomine appellatur.

Ratione obiecti diuiduntur praeiudicia in *theoretica et practica*, item in *theologica, iuridica, medica, philosophica, philologica* etc. *Ratione temporis* poterant describi praeiudicia in *praeiudicia infantiae, adolescentiae, aetatis virilis et senilis*. Huc referri commode possunt *idola tribus, specus, fori atque theatri*, qua appellatione FRANCISC BAC. DE VERVLAMI *de Augm. scientiar. Lib. V. Cap. IV.* differentiam praeiudiciorum siue praeconceptorum opinionum indicare voluit. Per *idola tribus* intelligit eiusmodi hypotheses et praeconcepas opiniones, quae in ipsa natura humana sunt fundata. Per *idola specus* intelligit ista principia erronea, cum quis errandi occasionem a se desumit. Per *idola fori* intelligit iudicia erronea, ex commercio et consuetudine hominum acquisita. *Idola denique theatri* vocat opiniones erroneas, quae ex variis philosophorum placitis haustae sunt. Cel. SYRBIVS distinguit praeiudicia in praeiudicia *praecipitantis, proprietatis et auctoritatis humanae*. Ad illa refert, 1) *praeiudicium temeritatis*, 2) *praeiudicium oscitantiae* etc. Ad praeiudicia proprietatis referunt *praeiudicium inuentionis propriae*, item *praeiudicium sectae, receptae hypothesis, praeiudicium familiae, nationis, patriae* etc.

§. 336. Praeiudicia sunt iudicia erronea, per praecipitantiam lata (§. 333.). Cum vero praecipitanter vel maxime tum iudicemus, cum, re minus examinata, ideo aliquid affirmamus vel negamus, quia alter, in arte probe versatus, idem affirmat vel negat, oritur hinc *praeiudicium auctoritatis*. Hoc autem iudicium, praecipitanter latum, ideo dicitur praeiudicium auctoritatis, quia aliorum auctoritas ratio est, cur aliquam rem vel pro vera, vel pro falsa habemus. Porro cum

ipsi nos, nondum perspecta vel veritate, vel falsitate alicuius propositionis, iudicamus festinantius, quam par est, et, viribus nostris nimium confisi, non facile nos errare posse existimamus; oritur hinc *praeiudicium nimiae confidentiae*.

In illo praeiudicio plus tribuitur aliorum viribus, quam decebat; in hac autem de viribus propriis plus isto speratur. De aliis praeiudiciis coram plura. Ex dictis autem facillimo negotio patet, quod in omni praeiudicio homines secundum certas praemissas iudicare soleant. Sic. e. gr. in praeiudiciis auctoritatis iudicant homines secundum hanc propositionem: Hoc illudue hic vel ille, quem ob sapientiam et aetatem veneror, pro vero habet, aut falso: E. est verum, aut falsum. In praeiudicio praecipitantiæ ita argumentantur homines: Hoc ego ignoro: E. leue est et contemnendum. Item: Hoc ego propria inveni meditatione, et facile ego possum perspicere veritatem: E. verum est.

§. 337. *Ex his nunc perspicuum est, omnem illum, qui praeiudicia euitare vult, tandem iudicium suum suspendere debere, donec veritatis rationes internas intimius et distinctius perspiciat. Demonstr.* Cum praeiudicium sit iudicium, per praecipitantiam latum (§. 333.), praecipitantia autem in iudicando euitetur, si assensum et iudicium ruum aliquamdiu suspenderit: manifestum est, ad praeiudicia euitanda necessariam et vtilem esse iudicii et assensus suspensionem.

§. 338. *Dubitare nihil est aliud, quam suspendere iudicium. Suspendere autem iudicium ille dicitur, qui neque affirmat, neque negat.*

§. 339. *Patet hinc, dubitationem ad quoduis praeiudicium euitandum apprime esse vtilem. Demonstr.* Cum ad praeiudicia euitanda multum faciat suspensio iudi-

iudicii (§ 337). Ille autem dubitare dicitur, qui suspendit iudicium (§ 338.) et dubitatio adeo nihil aliud fit, quam suspensio iudicii; consequens est, ut ad praecudicia evitanda vel in primis cuique dubitatio fit commendanda.

Dum vero hic dubitationem commendamus, non scepticam illam et stolidam, sed sobriam et cum ratione susceptam approbamus. Quemadmodum enim non sine ratione aliquid affirmandum est aut negandum: ita etiam sine ratione non est dubitandum. Caue autem α) ne confutidas dubitationem cum negatione. Non is statim aliquam rem negare censendus est, de qua dubitat. β) Quae evidentiam maximam habent, vel diuina auctoritate nituntur, de iis dubitandum non est.

§. 340. Haecenus de falsitate, quae est in idea simplici, itemque in iudiciis et propositionibus. Nunc ad id, quod falsum est in ratiocinatione, pertractandum accedemus.

§. 341. Veritas inest ratiocinationi, quum recte ratiocinamur (§. 320.) Recte autem ratiocinamur, quum syllogismus ratione praemissarum verus est, siue ratione *materiae* (§. 320.), et praeterea regulis syllogisticis, superius demonstratis, conuenienter concinnatur. Ex quo, vi oppositorum, conficitur, falsas esse ratiocinationes, vel ratione propositionum praemissarum siue *materiae*, vel ratione modi concludendi siue *formae*.

§. 342. Falsae ratiocinationes ratione formae dicuntur *paralogismi*, item *sophismata*. *Paralogismus* est, cuius vitiosa forma nulla crypsi regitur.

E. gr. *O. adulterium est evitandum, N. homicidium est adulterium, E. N. homicidium est evitandum.*

§. 343. *Sophismata* sunt syllogismi falsi, cuius forma vitiosa crypsi regitur.

E. gr. *O. sancti peccato sunt obnoxii, O. adulterium est peccatum, E. O. sancti sunt obnoxii adulterio.* In hoc sophismate forma vitiosa est cryptica. Si enim ad formam manifestam redegeris syllogisum, deprehendes, esse illum in prima figura, et habere maiorem propositionem particularem, quod est contra §. 269. Forma manifesta huius sophismatis erit haec: *Quoddam peccatum est illud, cui sancti sunt obnoxii, O. adulterium est peccatum, E. O. adulterium est illud, cui omnes sancti sunt obnoxii.*

§. 344. Fallacia, quae committi solet, cum falso ratiocinamur, deprehendi solet vel in terminis syllogismi eorundemque combinatione, vel extra terminos in rebus ipsis. Illa dicitur fallacia in dictione, haec extra dictionem.

§. 345. Fallacia simplicis dictionis est, si vna vox vel vnus terminus, in syllogismo occurrens, nobis imponit sua ambiguitate, ita, vt vel genuinum eiusdem sensum non capiamus, vel si vox, cum aliis combinata, formam vitiosam syllogismi, nobis non animaduertentibus, producit.

Ad fallacias simplicis dictionis referuntur α) Fallaciam ambiguitatis, qua vario vnus eiusdemque vocis significato decipimur, e. gr. *Verbum est signum conceptuum et vox euanesceus; A. Christus est verbum, E. Christus est signum conceptuum, et vox euanesceus.* β) Sicut fallacia aequiuocationis committitur, cum in vnica voce lateat ambiguitas (num α): ita, cum in integra sententia et phrasi integra aequiuocatio reperitur, tunc illud fallaciarum genus dicitur fallacia amphibolias. E. gr. *Scio, tuum re hostem amare.* γ) Pertinet huc porro fallacia compositionis et diuisionis. Illa est, cum male in argumentatione coniunguntur, quae erant disiungenda; haec est, in qua male disiunguntur, quae erant coniungenda; E. gr. *Nullus renatus potest peccare, i. Io. V, 18. Qu. homo est renatus, E. quidam homo non potest peccare.* Hic enim maior sumitur in sensu composito. *Nullus renatus, quatenus est renatus, potest peccare.* At conclusio sumitur in sensu diuiso. Seiungis enim in conclusione rō
rena-

renatum esse ab idea hominis. Plura exempla in lectionibus adducam.

§. 346. Haec de fallaciis dictionis. Sed, ut in verbis, ita etiam per saepe in rebus ipsis, seu verborum significationibus, latitat fallacia, quae fallacia dici solet *fallacia extra dictionem*.

Ad fallacias extra dictionem deprehendi solitas, referuntur α) *Fallaciam accidentis*, cum ex iis, quae per accidens sunt, aliquid concluditur, e. gr. *Quodcumque ducit ad Atheismum (per se) illud est malum. Atqui philosophia ducit ad Atheismum (per accidens). Ergo est mala.* β) *Fallaciam a dicto secundum quid ad dictum simpliciter*, quae committitur, cum ex eo, quod cum limitatione siue restrictione verum est, colligimus aliquid, quod sine limitatione accipitur. E. gr. si dixeris: *Caius est bonus Musicus. Ergo est bonus*, fallaciam hanc committis. γ) *Fallaciam ἐπέχειν τὸ σῆμα* siue *ignorationis elenchi*, quae est, quando status controversiae mutatur, nec mens aduersarii recte intelligitur, ut adeo in hac fallacia non id probetur, quod probandum proponebatur. E. gr. Si probare velis *magistratum plane delinquentes punire non debere*, atque id inde, *quia Christus dicit: ne resiste malo*, committis fallaciam *ignorationis elenchi*. δ) *Fallaciam petitionis principii*, cum demonstratur aliquid ex eo, quod est adhuc in quaestione, siue cum ratio probans aeque est dubia ac thesis probanda. Si, e. gr. quis *pontifici Romano in omnibus credendum* affirmet, *quia est infallibilis*, committit fallaciam *petitionis principii*. Huc pertinet quoque *circulus in probando*. ε) *Fallaciam consequentiae*, cum ex antecedenti quid colligimus, quod inde non consequitur, e. gr. *Quidam patres ecclesiae philosophiam prorsus reiecerunt. Ergo philosophia est perniciosa.* ζ) *Fallaciam non causae ut causae*, cum quid pro causa assertur, quod tamen causa non est. E. gr. Cum nonnulli ita argumentantur: *Pessimi quique Athei semper fuere subtilissimi philosophi. Ergo philosophia est causa Atheismi.* η) *Fallaciam πᾶσι ζητήσεως*, siue *plurium interrogationum*, quando varia quaesita in vno commiscuntur. E. gr. cum quaeris, *suntne homo et planta animalia? Item: Castitas et ebrietas suntne vitium?* Hae quaestiones sunt eiusmodi, ut nec affirmando nec negando respondere queas.

CAPVT III.

DE

VERITATE CERTA ET VARIIS
MODIS AD EAM PERVENIENDI.

§. 347.

HACTENVS euoluimus notionem veritatis generatim consideratae. Cum autem, experientia teste, omne verum falsumue vel nobis certo verum et falsum sit, vel minus; dispiciendum nunc primo quidem loco est *de veritate certa*.

§. 348. Cum conuenientiam, vel disconuenientiam praedicati cum subiecto tam distincte perspicio, vt, oppositum locum inuenire non posse, intelligam; tum de veritate et falsitate propositionis certus sum. Vt adeo cognitio mea veritatis *certa* sit, cum fuerit eiusmodi, vt ab omni formidine oppositi libera sit et immunis. *Incertitudo* se habet opposita ratione.

§. 349. *Hinc intelligitur, vnam eandemque propositionem vni posse esse certam, alteri incertam. Demonstr.* Cum vnus propositionis alicuius veritatem distincte ita perspicere possit, vt simul agnoscat, oppositum locum inuenire non posse; alter vero propositionem eandem habere possit pro vera, quamuis, cur sit vera, distincte non perspiciat; ille autem, qui veritatem propositionis distincte perspicit, vt, oppositum eius locum non inuenire, intelligat; dicatur certus esse de veritate propositionis (§. 348.): palam est, alteri vnam eandemque propositionem posse esse certam, alteri incertam.

[Omne

Omne qui
quis non tim
verum est, ide
distincte
semper ratio
peret, cur p
na semper
actua. Som
cogit, del
certo est ve
simul esse fi
tim est Cato
se, cur illu
ipso haec p
positionem
habuille
quo vera

§. 3
experient
com de
metuis
figillat

§.
nem,
fibus

Si
re; hui
ad obiect
hil est al
ad id, qu
dicatur
hic exp
quam
quirit
pro ip
posteri
nobis

Omne quidem id, quod verum est, *in se certo* verum est, quia non simul potest esse falsum. Sed non omne id, quod verum est, ideo etiam *nobis certo* verum est, quia non semper distincte perspicimus nexum praedicati cum subiecto, nec semper rationem sufficientem intelligimus, ex qua intelligi potest, cur praedicatum subiecto competat. *Certitudo obiectiua* semper locum obtinet, sed non semper *certitudo subiectiua*. Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Omne id, quod cogitat, debet esse ens simplex*. Haec propositio, si vera est, certo est vera, *certitudine* scilicet *obiectiua*, (non potest enim simul esse falsa.) Quia vero *in se certo* vera est: E. non statim est Caio certo vera. Fac, Titium rationem distincte nosse, cur illud, quod cogitat, debeat esse ens simplex, tunc ipsi haec propositio erit certo vera. Fac porro, Caium propositionem hanc cum aliis compluribus pro vera dudum habuisse, ignorare autem ipsum simul fundamentum, ex quo vera sit; tunc ipsi propositio adhuc est incerta.

§. 350. Duplex est via ad omnem certitudinem, *experientia* scilicet, et *ratio* siue *demonstratio*. Quare cum *de experientia*, tum *de demonstratione* tamquam mediis ad certitudinem obtinendam praestantissimis, figillatim acturi sumus.

§. 351. Per *experientiam* intelligimus cognitionem, quae acquiritur attendendo ad obiecta, sensibus obuia.

Sic e. gr. per experientiam nouimus, aquam madefacere; hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad obiecta, sensibus obuia. Experiri itaque aliquam rem nihil est aliud, quam eius cognitionem acquirere attendendo ad id, quod sensibus obuium est. Cognitio experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a posteriori*. Quemadmodum vero hic experientiam sumimus pro cognitione sensuali, siue, quam ad perceptiones et sensationes nostras attendendo acquirimus; ita quoque nonnumquam experientia sumitur pro ipsis notionibus atque propositionibus, cognitione a posteriori acquisitis. Cum quo tamen significato nihil hic nobis est negotii.

§. 352. *Hinc perspicuum est, nos ea tantum, quae existunt, experiri, nec, nisi indiuidua et singularia, pro obiecto habere experientiam. Demonstr.* Cum experientia sit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones, siue sensationes nostras, (§. 351.); ea autem tantum percipiamus, siue sensibus nostris vsurpemus, quae existunt (*per def. sens.*), consequens est, vt ea tantum experiamur, quae actu existunt. Et quia, quae actu existunt, sunt indiuidua siue res singulares (§. 99.); intelligitur, obiectum experientiae esse indiuidua siue res singulares.

§. 353. Ex quo manifestum fit, vniuersalia, siue abstracta, nos non immediate experiri, quamuis cognitio vniuersalium ab iis, quae experimur, derivari soleat. Id quod constare potest ex iis, quae supra (§. 110.) de methodo notiones per abstractionem formandi, dicta sunt.

§. 354. *Patescit hinc, omnem illum, qui thesin quampiam prouocaturus, ad experientiam prouocat, debere casum quemdam singularem et, factum in indiuiduo allegare. Demonstr.* Cum ea demum experiamur, quae actu existunt, et sunt singularia (§. 352.): palam est, cum, qui ad experientiam confugit, debere casum quemdam singularem adferre, idque ideo, vt ita intelligi queat, num recte versatus sit circa experientiam, et quomodo ex sensibus deduxerit iudicium suum experimentale.

Si vero quis experientiam allegauerit, quae cuius obuium est; non opus est, vt casum quempiam singularem adferat. Quotiescumque vero aliquid ex experientia constare affirmamus, quod non omnibus obuium est; toties allegemus oportet casum specialem.

§. 355. Porro hinc planum fit, illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam non constare. *Demonstr.* Cum experiamur, id, quod sensibus obuium, cognoscimus (§. 351.); eius autem rei, quam sensibus percipimus, claram certe notionem habemus (§. 66.); manifestum est, perperam id dici, ex experientia constare, cuius nullam habemus notionem.

Recentiorum itaque nonnulli minus recte ex experientia probari influxum physicum animae in corpus existimant, quia numquam percipimus, attenti licet fuerimus ad sensationes nostras, animam reuera et effectiue mouere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxus physici animae in corpus. *Conf. WOLF. Log. Lat. p. m. 483.*

§. 356. Ceterum ex dictis constat, omnem experientiam recte dispesci in externam et internam. *Demonstr.* Per ipsam experientiam deprehendimus, nos vel ea, quae in nobis et in anima nostra contingunt, ad nosmet ipsos attendendo, percipere, vel ea, quae extra nos sunt, sensibus in subsidium adhibitis nobis repraesentare. Si ea, quae in nobis menteque nostra contingunt, nobis sistimus, tum id fieri dicimus sensibus internis. Si vero ea, quae extra nos mutationes in organis sensoriiis producant, nobis repraesentamus; tum sensus externi suo defunguntur officio. Proinde, cum omnes sensus sint vel interni, vel externi, et omnis experientia nitatur sensationibus (§. 351.): dubium non est, quin recre dispescatur experientia in internam et externam.

Sic e. gr. per experientiam internam noui, quod, quoties aliquid mihi repraesento, tanquam mali quid, toties in anima mea oriatur taedium. Per experientiam autem externam constat, quod ignis sit calidus, et aqua madefaciat.

§. 357. *Experientia porro recte diuiditur in vulgarem et artificialem. Demonstr.* Cum, ipsa experientia teste, nostra cognitio experimentalis vel exhibeat nobis obseruationes et sensationes eiusmodi, quas cum plebe et imperitissimo quoque habemus communes, quasque consequimur sine multo labore et sine speciali nostro concursu; vel exhibeat nobis eiusmodi perceptiones, quas, accedente nostro speciali studio, per experimenta demum consequimur: patet, optime experientiam diuidi in experientiam communem siue vulgarem, et in experientiam eruditam siue artificialem.

Per experientiam e. gr. nosti, *ignem esse calidum*, rusticus idem nouit, magistra experientia. Adeoque, vt vides, haec tua experientia est vulgaris, communis et cuius obuia. Sed si ope experimentorum physicorum nosti, aerem esse grauem, vel, multo adhibito opere, expertus es, in semine animalium innumera comparere et viuere animalcula, siue vermiculos; tum vero illa tua experientia non vulgaris amplius et communis, sed erudita et artificialis, dici debet. Perfectio illa et promptitudo animi varias colligendi obseruationes, vel proprio, vel aliorum labore detectas, ex iisque per legitima ratiocinia nouas detegendi conclusiones, vocatur *ars experiri*. Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta et tot inuenta eruditorum, ex quibus generaliores possunt deduci obseruationes. Haec quidem de experientiae definitione, et consecrariis, ex eadem deductis, itemque varia experientiae diuisione dicta sunt. Nunc speciusius exponendum erit, qua ratione, ope sensationum, siue experientiae et cognitionis a posteriori ad notiones et iudicia veritatesque indubias perueniamus. Clarius vero, quam hoc ostendi potest, cautiones, oportet, tradamus, quibus circa sensationes et experientia opus est; si quidem hae adminiculum veritatis inuestigandae fieri debent.

§. 358. Ope sensationum, adeoque experientiae quoque, quae sensationibus niritur (§. 352.), nos notiones complures nobis formare, et plurimas res nobis reddere perspectas, quas antea non noueramus, et ipsa experi-

experientia testatur, et supra iam demonstraui-
mus. (§. 352.)

Sic e. gr. notionem ignis, notionem aquae, item nigri,
albi, rubri etc. ope sensationum et experientiae tibi formas, et
plurimarum rerum notitiam, sensibus in subsidium adhi-
bitis, tibi acquiris, quas antea nondum noueras.

§. 359. Vt vero hoc luculentius constet, nos ope
sensuum et experientiae ad certitudinem peruenire,
quaestionem, identidem in medium prolatam, antea
definiemus: Annon sensus aliquando fallant?

§. 360. Proinde scito, sensus, positis omnibus ad sen-
tiendum requisitis, nos non fallere, si fallere idem est, ac
falsum proponere et statuere. Demonstr. Cum ad sen-
siones plura non requirantur, quam haec duo mo-
menta, a) vt mutatio ab obiectis externis in organis
nostris sensoriiis producat, (quod vocant momen-
tum physicum;) b) vt anima repraesentationem, huic
mutationi, in organis sensoriiis factae, conformem
producat (per princ. psychol.): consequens est, vt
suo tum demum fungantur officio sensus, si obie-
cta externa, mutationem in organis sensoriiis produ-
centia, repraesentant. Quia itaque plura non requi-
runtur ad sensationem, quam vt per eam nobis obie-
ctum externum, in nostra organa sensoria agens, re-
praesentemus: consequens est, vt, dum sentio, sen-
sus mei me non fallant, quia sensus, qua sensus, nec
affirmant, nec negant.

Saepeius inter Cartesianos et alios philosophos de eo dispu-
tatum est, num sensus fallant? Quam quidem quaestionem
ideo negamus, quia, cum omnia requisita ad sentiendum ad-
sunt, sensus non possunt non obiectum externum nobis re-
praesentare. Adeoque, dum per sensus obiectum nobis reprae-
sentamus, non fallimur. Iudicium autem, quod nimis prae-
-

capitanter ex sensibus formatum multoties nos fallit; quae vero iudicia, ex sensibus formata, nequam ad sensus referre debemus. Ne autem mens, secundum sensus iudicans, adeo facile fallatur, quasdam subiungam cautiones circa omnem sensationem obseruandas.

§. 361. *Qui sensibus recte uti vult, eosdemque ita adhibere, ut ipsis sua constet certitudo, illius organa sensoria ita comparata sint, ut nullo vitio vel morbo laborent. Demonstr.* Cum organa sensoria fuerint corrupta; tunc non potest fieri, quin obiecta alias mutationes in iisdem producant, quam productae fuissent, si organa forent sana. Vnde non mirum est, mentem, secundum sensus corruptos iudicantem, falli. Si itaque sensibus recte uti velimus, eosdemque ita adhibere, ut mens, secundum eos iudicans, minus fallatur; organa sensoria oportet sint sana minusque corrupta.

Ineptus igitur est ad iudicandum de coloribus, qui luscus est; nec, qui febris laborat, aptus viderur ad saporem huius illiusque cibi recte aestimandum.

§. 362. Proinde si quis fuerit, qui habet sensus paullo debiliores; is huic defectui instrumentis, arte factis, telescopiis e. gr. et microscopiis, mederi debet.

§. 363. *Ne mens, secundum sensus iudicans, fallatur, ea, quae sentimus, attentius paullo contemplari debemus. Demonstr.* Cum, quo plus rei perceptae attenderis, hoc clarior fiat idea (§. 72.), dubitari non potest, illum, qui, neglecta attentione, rem quampiam sentit, obscuriuscule illam percipere. Vnde deinde intelligi potest, quid sit, quod mens, secundum sensationem eiusmodi iudicans, nimium quantum fallatur. E. si mens in iudiciis, secundum sensus formatis, non debeat falli, et nos nostris sensibus recte uti voluerimus;

id

id agendum in primis est, ut, quidquid percipimus
sive sentimus, id iusta contemplerur attentione.

§. 364. Porro, qui sensibus rite uti vult, eosdemque
in veritatibus indagandis ita cupit adhibere, ut mens, se-
cundum eosdem iudicans, non facile fallatur; ad tot sen-
sus rem perceptam redigat; ad quot redigi potest. De-
monstr. Cum hoc clarior fiat rei perceptae idea, quo
pluribus sensibus eandem usurpaueris (§. 67.); du-
bitari non potest, mentem non adeo facile deceptum
iri, si secundum sensus iudicaueris; si pluribus sen-
sibus unam eandemque rem perceperis. Recte ita-
que praecipitur, illum, qui recte sensibus uti cupit,
nec in iudiciis, secundum sensus formatis, vult fal-
li: debere rem perceptam ad tot sensus redigere, ad
quot redigi potest.

§. 365. Si iudicium, quod sensibus stat, fallere non
debet, opus est, ut iusta adsit distantia organorum sensorio-
rum et obiectorum. Demonstr. Si obiecta nimis fuerint
ab organis remota; tunc obiecta debilius organa
afficiunt, adeoque repraesentatio rei perceptae in ani-
ma erit obscura. Quo fiet, ut mens, secundum hanc
obscuram repraesentationem iudicium ferens, facil-
limo fallatur negotio.

§. 366. Maxime vero circa experientiam id tan-
dem adhuc cauendum, ne id, quod minime experi-
mur, sed quod vel ratiociniis ex experientia demum
deducimus, vel quod per imaginationem nobis aliunde
succurrit, pro ipsa experientia venditemus. Quem
errorem in experiundo qui committunt, vitium sub-
reptionis committunt, quod consistit in eo, si nobis
videmur experiiri, quod minime experimur.

Per experientiam tantum cognoscimus singularia, siue ea, quae actu existunt. Si itaque plura ex experientia constare, nobis persuademus, quam quae actu existunt, atque causas etiam rerum, quas demum ex iis, quae existunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare volumus, et nostras hypotheses et foetus imaginationis iis, quae experimur, immiscemus: hoc vitium committimus. Sic e. gr. experientiam deprehendimus, *magnetem ferrum attrahere*. Si itaque causas phaenomeni sciscitatus, effluvia magnetis in causa esse, asseras, atque dicere velis, per experientiam constare, quod magnes attrahat ferrum per effluvia; committis vitium subreptionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis et colligis, pro ipsa habes experientia. Plura huius vitii subreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367. His regulis et cautionibus circa sensiones experientiamque obseruatis, nunc facile via munietur ad veritatem. Videbimus itaque, quomodo ope sensuum et experientiae notiones atque iudicia formari possint et soleant.

§. 368. *Quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi indiuiduales.* *Demonstr.* Cum quidquid experimur, existat et sit res singularis (§. 352): manifestum est, nos per experientiam tantum nobis res existentes repraesentare. Repraesentatio rei existentis dicitur notio indiuidualis (§. 192.). E. quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi notiones indiuiduales.

§. 369. Iudicia, quae his notionibus singularibus, per experientiam formati, nituntur, dicuntur *intuitiua*. Definit autem Celeb. WOLFFIVS *intuitium* per eiusmodi iudicium, in quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione comprehensa intuemur. Illud autem

iudi-

judicium, quod per ratiocinium ex iudicio intuitiuo elicitur, dicitur *discursuum* siue *dianoëticum*.

Sic e. gr. igni tribuimus calorem, propterea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum nobis exhibet. Iudicium itaque, *ignis est calidus*, est intuitiuum. Si vero Titium vides iratum, tunc ex hoc iudicio, *Titius est iratus*, et alio, quod memoria tibi suggerit, *iratus non est mentis compos*, tertium elicits, *Titius non est mentis compos*. Hoc tertium iudicium dicimus *discursuum* et *dianoëticum*.

§. 370. A posteriori siue per experientiam iudicia formantur intuitiua hoc modo: I) Attendas ad rem, quam percipis; hanc sumas pro subiecto. II) Attendas ad id, quod rei perceptae inest, et hoc sumas pro praedicato. Sic prodibit iudicium intuitiuum.

E. gr. Si ignem percipis, et *rd vrere* in igne obseruas, tunc ignem sumas pro subiecto, et vrere pro praedicato. Hinc emerget iudicium intuitiuum, et quidem affirmans: *Ignis vrit*.

§. 371. Iudicium intuitiuum negatiuum formatur hunc in modum: α) Rem perceptam sumas loco subiecti. β) Sumas id, quod alias in aliis rebus obseruasti, in re autem percepta non animaduertis, tamquam praedicatum negatiuum. E. gr. Si hanc mensam perceperis, tunc hanc mensam, tamquam rem perceptam, sumas loco subiecti, et cum in aliis rebus rotunditatem obseruaueris; in hac autem mensa eandem non animaduertas; *rd rotundum* sumis, tamquam praedicatum negatiuum, hoc modo: *Haec mensa non est rotunda*.

§. 373. *Vides ex his, iudicia, quae per experientiam formantur, esse iudicia singularia. Demonstr.* Iudicia, quae per experientiam formamus, sunt iudicia intuitiua (§. 369.). In iudiciis vero intuitiuis loco

subiecti assumitur res illa, quam sensibus percipimus (§. 370.). Res, quam sensibus percipimus, dicitur res singularis, siue indiuiduum (§. 99.). E. in iudiciis intuitiuis locum subiecti obtinet res singularis, siue indiuiduum. Iudicium vero, in quo locum subiecti occupat res singularis siue indiuiduum, dicitur *singulare* (§. 217.). E. per experientiam formata iudicia sunt singularia.

§. 373. Quamuis vero et notiones et iudicia, per experientiam formata, sint singularia (§. 327.): nihilominus, vti supra, enunciationes particulares in vniuersales commutari posse, demonstrauius (§. 216.): ita quoque notiones singulares et iudicia intuitiua singularia in vniuersalia transmutari possunt. Docebimus itaque, quomodo et notiones et iudicia intuitiua in vniuersalia conuertere possint.

Prius vero, quam modus notiones vniuersales per experientiam formandi demonstrari potest; maxime opus est, vt doceamus, quomodo a posteriori siue per experientiam inuestigari possint et attributa et accidentia, siue modi rei perceptae.

§. 374. Si vis a posteriori siue per experientiam nosse, num aliquid, quod rei perceptae inesse obseruas, sit vel attributum siue essenziale eius, vel accidens; attendas ad id, num idem, quod rei perceptae inexistere obseruas, constanter et perpetuo competat ipsi, vel non competat. Si itaque A vno tempore in re percepta obseruas, quod tamen A alio tempore in re percepta, vel altera eiusdem generis, aut speciei, non reperitur; tunc A est inter accidentia mutabilia, siue modos subiecti percepti, referendum.

E. gr. Obseruas ceram liquidam. Si itaque scire vis, num *τὸ liquidum esse* sit accidens cerae; attendas, num *τὸ liquidum esse*

esse cerae perpetuo conueniat. Quia uero obseruas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam non esse liquidam; uides, *τὸ liquidum esse* ad mutabilia cerae, adeoque ad accidentia, siue modos eiusdem referri debere.

§. 375. Si uero A in re percepta perpetuo obseruas, idemque A in iis obiectis, quae cum re percepta sunt eiusdem generis uel speciei, constanter reperitur; tum merito id pro essentiali rei perceptae siue pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non potest.

Sic e.g. obseruas, igni inesse calorem, idque perpetuo. Nec contrarium ignis exemplum proferri potest, in quo non constanter obseruetur calor. *Calorem* merito pro essentiali siue attributo *ignis* habemus.

§. 376. Hinc nunc intelligi potest, quomodo a posteriori siue op^e experientiae notiones distinctae uniuersales formari possint, i. e. eiusmodi notiones, in quibus notae characteristicae sistuntur (§. 75.), quae omnibus eiusdem generis uel speciei subiectis competunt (§. 108.). Quae notiones distinctae uniuersales cum sint definitiones (§. 147.): intellectu nunc erit facile, quomodo ex casibus indiuiduis eruantur a posteriori definitiones.

§. 377. Ad formandas scilicet notiones distinctas uniuersales, conducit sequentes obseruasse regulas. α) Tot fac iudicia intuitiua, quot in re percepta distinguis. β) Omitte praedicata accidentalia, siue quae variari possunt. γ) Praedicata, quae in omni casu non eadem sunt, determinationibus particularibus libera. δ) Facilius procedet negotium, si plura exempla inter se contuleris, atque sollicite attenderis, in quo exempla perpetuo conueniant, in quo item a se inuicem differant.

Ut hae regulæ, in formandis notionibus siue definitionibus a posteriori apprime viles, sine difficultate intelligantur et rite applicentur, suppeditabo exemplum perquam perspicuum. Fac, te velle scire, quid sit *laudare alterum*; fac, tua interesse, ut noscās, quid notio *laudis* generalior et vniuersalis inuoluat; tunc attendas velim ad casum quempiam indiuiduum, in quo alterum alter laudare dicitur. Ponamus itaque, Caium in scripto aliquo narrare, quod Titius sit eruditus, modestus, perspicuus, pius etc. Hic Caius laudat Titium. Tot itaque fac iudicia intuitiua, quot casus praefens tibi suppeditat.

- I. Caius narrat.
- II. Caius narrat in scripto quodam.
- III. Caius narrat, quod Titius sit doctus.
- IV. Caius narrat, quod sit Titius modestus.
- V. Caius narrat, quod Titius sit perspicuus.
- VI. Caius narrat, quod Titius sit pius.

Si hic cognoscere vis, quid sit generatim *laudare alterum*; difficulter id fiet, α) quia multa adiunt peregrina et accidentalialia in hoc casu, quae ad τὸ *laudare alterum* non pertinent, β) quia ea, quae notionem laudis necessario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus sunt inuoluta, quae ab iis abesse debent. Ut igitur intelligas, quatenam hic sint peregrina et accidentalialia, et quatenam sint determinationes particulares; in memoriam tibi reuoca alium casum, quo alterum ab altero laudatum fuisse, percepisti. Ponamus, parentem, praesente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudeat, item, quod sit obediens, diligens item, ac bonus poeta; hic casus sequentia tibi sistit iudicia intuitiua.

- I. Parens narrat.
- II. Parens narrat, praesente filio.
- III. Parens narrat, quod filius sit ingenio excellenti praeditus.
- IV. — — — quod filius sit obediens.
- V. — — — quod filius sit diligens.
- VI. — — — quod sit filius bonus poeta.

Quod si hos duos casus inter se confers; intelliges 1) *Caium*, 2) *scriptum Caii*, 3) *Titium* in priori casu indiuiduo esse peregrina, quae non ad notionem laudis pertinent, quia in altero casu non adsunt. Item intelliges, in posteriori casu non necessarium quid esse, ut adsit α) *parens*, β) *filius praefens*,

sens, γ) ut filius praecise sit obediens et bonus poeta etc. Hinc haec omnia, quia sunt praedicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, vi regulae II. § 377. Sed τὸ narrare est vtrique casui commune, siquidem in vtroque casu narrantur *perfectiones*, quae vero in vtroque casu particularibus determinationibus sunt involutae. Pietas scilicet et diligentia, item eruditio, perspicuitas etc. sunt eiusmodi praedicata, quae, si determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque τὸ narrare et *perfectiones* sunt eiusmodi praedicata, quae laudi constanter competunt, merito haec pro essentialibus siue attributis laudis habes (§. 375.). Cum vero attributa siue essentialia debeant definitionem ingredi (§. 159.): patet, notionem distinctam vniuersalem siue definitionem laudis ita nunc formari: *Laus est enarratio perfectionum, et laudare alterum est nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.* Si vnus alterue casus non sufficit, vt possis conuenientiam vel disconuenientiam perspicere: sumas plures casus pro lubitu. Exercitiores possunt vnico etiam casu esse contenti. Cel. WOLFFIUS in *Log. Lat. p. 492.* secundum regulas suppeditatas notionem generalem *furis* a posteriori eruit, et Clar. SCHLOSSERVS eodem modo ex vnico casu format notionem vniuersalem *libertatis* in *dissert. de genuina notione libertatis*, Vitemb. cl. Io cc XXV. habita.

§. 378. Vides nunc, quomodo notionem distinctam vniuersalem siue definitionem a posteriori vel ope experientiae formari soleant. Requiritur vero ad id, si quid aliud, abstractio et reflexio, vt supra demonstratum dedimus (§. 111.). Dum enim in notionibus, a posteriori formandis, ita procedimus, vt ea, quae accidentalialia sunt et variari possunt, omittamus, nec simul consideremus (§. 377.): tum autem, cum quaedam non consideramus et omittimus, dicamur ab iis, quae non consideramus, quaeque in contemplatione nostra tantisper seponimus et omittimus, *abstrahere* (§. 111.): perspicuum est, artificium abstrahendi in notionibus, a posteriori formandis, vtramque facere paginam.

§. 379. Nunc iam dispiciemus, qua ratione ope experientiae siue a posteriori perueniamus ad iudicia vniuersalia. Experientia habet pro obiecto res singulares (§. 352.), adeoque etiam iudicia intuitiua, quae experientia formantur (§. 370.), sunt singularia (§. 372.). Quae si in vniuersalia commutari debent, attendas, num praedicatum in iudicio intuitiuo sit attributum vel essentialia rei perceptae. Quotiescumque enim praedicatum fuerit attributum rei perceptae, et ex essentia siue natura subiecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque iudicium vniuersale (§. 209.). Cum vero per experientiam ea demum rei perceptae attributa siue essentialia esse obseruemus, quae constanter insunt rei perceptae, ab eaque, re salua, auferri non possunt (§. 374.): ad iudicium intuitiuum vniuersale peruenis, si ope experientiae obseruas, praedicatum iudicii intuitiui constanter eidem inesse, nec ab eo auferri posse.

E. gr. Experientiae ope constat, calorem igni inesse attributi instar (§. 375.). Enunciatio igitur, *ignis est calidus*, est vniuersalis. Experientia porro constat, ceram esse nonnumquam liquidam. Cum vero $\tau\delta$ liquidum esse cerae non perpetuo et constanter insit, adeoque inter accidentia siue modos cerae sit referendum (§. 374.): non potes inferre inde iudicium siue propositionem vniuersalem: *Omnis cera est liquida*. Conferas hic velim ea, quae supra de propositionibus particularibus in vniuersales commutandis sunt dicta (§. 216.).

§. 380. Philosophus debet causas et rationes rerum pernoscere (§. 22.). Permagni itaque refert, nosse modum, quo ope experientiae inuestigari queat, num vnum sit causa alterius. Hic itaque obserua positiones sequentes. α) Si in obiecto A mutationem aliquam obseruas, quam primum obiectum A iungitur obiecto

obiecto B; tunc ratio sufficiens mutationis, quae in obiecto A accidit, merito quaeritur in obiecto B, ut ita obiectum B mutationis illius, in obiecto A subsecutae, causa recte dicatur. β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexistere, siue se inuicem sequi obseruas, neutiquam statim inferas: E. vnum est causa alterius. Positiones illustrabimus exemplis. Si obseruas, ceram, quae antea dura erat, mollem fieri et liquefcere, ut primum solis radiis fuerit exposita; calorem solis recte habes pro causa liquefactionis cerae. Fac autem, cum cometa simul existere bellum, vel hoc subsequi cometam, a qualicumque coexistentia vel infectione belli nondum concludere potes: E. cometa est causa belli.

§. 381. *Ex his omnibus patet, propositiones, ex experientia legitime instituta formatas, esse certas. Demonstr.* Quaecumque propositiones experientiae ope formamus, in iis praedicatum subiecto conuenire oppido obseruamus (§. 369.). In quibuscumque vero propositionibus praedicatum subiecto conuenire obseruamus, illas veras esse agnoscimus, (§. 318.). Quaecumque propositiones veras esse agnoscimus, illas non posse esse falsas, nouimus. (*per princ. contrad.*) Quaecumque autem propositiones ita veras esse nouimus, ut oppositum earum, scilicet falsitatem, locum habere non posse, perspiciamus, illae sunt nobis certo verae (§. 348.). E. propositiones, ope experientiae legitime institutae, formatae, sunt nobis certae.

Atque eadem ratio est propositionum, quas per experientiam falsas esse nouimus. Has, fieri non potest, ut simul habeamus pro veris, adeoque sunt nobis certo falsae. E. gr. igni continere calorem, per experientiam constat. Veram itaque esse propositionem, intelligimus: *ignis est calidus*, adeoque eadem nobis certa est.

§. 382. Quidquid itaque cum sensatione, secundum regulas supra traditas instituta, conuenit, illud certum est (§. 381.).

§. 383. *Ex quo porro patet, definitiones, quae ex experientia et collatione casuum individualium, secundum regulas supra §. 377. traditas, formatae sunt, debere esse certas. Demonstr.* Cum ea, quae experientia cognoscuntur, sint certa (§. 391.): consequens est, ut definitiones, ex experientia secundum regulas suppeditas legitime formatae, sint etiam certae. Ex certo enim non potest non legitime fluere certum.

§. 384. *Axiomata itaque et postulata itidem certa esse, ex his intelligi poterit. Demonstr.* Cum enim axiomata et postulata sint propositiones, ex vnica definitione immediate fluentes (222. 223.) et in quibus statim, terminis intellectis, patet, praedicatum conuenire, vel non conuenire, subiecto, definitiones autem sint certae (§. 383.): patet, axiomata et postulata eadem gaudere certitudine, qua gaudent definitiones.

§. 385. Haec de primo ad certitudinem perueniendi adminiculo, scilicet experientia siue cognitione a posteriori, qua per sensationem ita subiecto conuenire praedicatum, obseruamus, ut de rei veritate dubitare non possimus (§. 381.). Altera via ad veritatem certam est *ratio*. Quae cum nihil sit aliud, quam facultas nexum veritatum vniuersalium distincte perspiciendi (§. 13.): facile intelligitur, nos ope rationis siue cognitionis a priori tum demum ad certitudinem peruenire, cum propositionem, cuius certitudinem obtinere volumus, ita connectimus, cum aliis propositionibus, tamquam indubiis principiis, ut nexus subiecti

et

et praedicati in propositione, quae nobis certa esse debet, oppido perspiciatur.

Fac e. gr. te velle scire, num haec propositio: *Anima humana est immortalis*, sit certo vera; tunc non ad sensationem et experientiam confugere potes, sed certitudinem huius propositionis a priori cognosceas, oportet, i. e. debes eam cum aliis propositionibus, tamquam suis principiis indubitatis ita connectere, vt legitime ratiocinando eam ex aliis certis propositionibus derives.

§. 386. Quotiescumque propositionem aliquam, tamquam conclusionem ex praemissis certis et indubiis, legitime ratiocinando, deducimus, toties illam propositionem dicimur *demonstrare*. Vt adeo *demonstratio* nihil aliud sit, quam concatenatio siue connexio ratiociniorum, in quibus nullae praemissae, nisi certae, admittuntur.

Ratiocinia autem siue syllogismi dicuntur *concatenati*, si semper conclusio syllogismi antecedentis sit praemissa subsequentis syllogismi. Exempla huius concatenationis mox adducuntur.

§. 387. Praemissae illae certae, ex quibus conclusio siue propositio demonstranda deducitur, appellantur *principia demonstrandi*.

§. 388. Ex quo apparet, in omni demonstratione ad duo attendi debere, α) ad principia demonstrandi, β) ad ipsam connexionem conclusionis cum principiis demonstrandi.

Primum requisitum dicimus *materiale demonstrationis*, alterum nominamus, *formale demonstrationis*.

§. 389. *Inter principia demonstrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, et postulata. Demonstr.* Cum enim experientiae sint certae, (§. 381.) itemque definitiones, ex experientia legitime formatae (§. 383),

(§. 383.), neque minus axiomata et postulata gaudeant certitudine (§. 384.): facile patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata, posse loco praemissarum certarum admitti. Praemissae certae, ex quibus propositio demonstranda legitime deriuatur, dicuntur principia demonstrandi (§. 387.). E. patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata recte referri inter principia demonstrandi.

Hinc est, vt Cel. WOLFIVS in *Log. Lat. p. 397.* definiat demonstrationem per eiusmodi probationem, si in syllogismis, quos inter se concatenamus, non vnamur praemissis, nisi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus, et propositionibus iam antea demonstratis.

§. 390. Hinc vides, non statim illum demonstrare sua asserta, qui ea ex principiis incertis et dubiis deducit. Vt adeo qualiscumque probatio propositionis non sit confundenda cum eiusdem demonstratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum veritate dubitari nequit (§. 386.)

§. 391. Cum propositionem, siue conclusionem demonstrandam deducis ex definitionibus et axiomatibus, tum eam *a priori demonstrari* dixeris:

Sic e. gr. si velles *a priori* demonstrare hoc assertum: *Deus vult optimum*, tunc tota tua demonstratio niteretur his definitionibus et axiomatibus:

Definitio I. Deus est ens perfectissimum.

Axioma I. Ens perfectissimum debet habere voluntatem perfectissimam.

Definitio II. Voluntas perfectissima est, quae vult non nisi optimum.

Axioma II. Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult non nisi optimum. Ex his definitionibus et axiomatibus haec demonstratio *a priori* conficietur:

Qui-

Quicumque est ens perfectissimum, ille habet voluntatem perfectissimam, (per Axiom. I.)

Atqui Deus est ens perfectissimum: (per Defin. I.) E. Deus habet voluntatem perfectissimam.

Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult optimum, (per Axiom. II.) Atqui Deus habet voluntatem perfectissimam: (per syllogismum praecedentem) E. Deus vult optimum.

Dicitur demonstratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex sua causa demonstro.

§. 392. Cum propositionem siue assertum probabo ex indubia experientia, demonstratio dicitur *a posteriori*.

Sic e. gr. qui contingentiam mundi demonstrare volunt, item, qui hanc propositionem demonstrant: *impossibile est, idem simul esse, et non esse*, prouocare solent ad experientiam, quod est a posteriori demonstrare. Dicitur quippe demonstratio a posteriori, cum causam ex effectu demonstro. Cum e. gr. existentiam Dei ex existentia mundi demonstramus, Dei existentiam a posteriori demonstramus, quia ex effectu causam colligimus.

§. 393. Praeterea demonstratio dispescitur in ostensiuam siue directam, et apogogicam siue indirectam. Directa demonstratio illa est, quam haetenus explicauimus. WOLFIVS eam in *Log. Lat. p. 142.* ita definit: Demonstratio directa siue ostensiuam est, qua ex notione subiecti colligitur, praedicatum conuenire subiecto.

Talis est demonstratio, quam suppeditauimus §. 391. vbi ex notione Dei, distinctius euoluta, colligebamus, *to velle optimum* conuenire Deo.

§. 394. Demonstratio indirecta siue apogogica est, vbi propositionem, conclusioni nostrae demonstrandae oppositam, assumimus, tamquam veram, atque inde absurdum aliquod seu falsum colligimus, quod propositioni demonstrandae contradicit.

Hacc

Haec demonstratio dicitur alias deductio ad absurdum vel impossibile. Talis est illa demonstratio, quam supra dedimus §. 269. ubi per indirectum demonstrabamus hanc propositionem: *In prima figura maior propositio semper sit vniuersalis.* Illustrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus. Si e. gr. velles demonstrare per indirectum hanc propositionem: *Nihil semetipsum potest producere*; tunc propositionem, huic asserto oppositam, assumas tamquam veram, atque ex ea deducas, aliquod absurdum. Est autem propositio opposita haec: *Aliquid potest semetipsum producere.* Demonstratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid semetipsum producere; tunc id, quod semetipsum producit, debet existere et simul non existere. Existere debet, alias non posset semetipsum producere. Non existere debet, quia demum se producit, sibi que existentiam largitur. Cum vero absurdum et impossibile sit, vt aliquid simul existat et non existat, (per principium contradict.) absurdum quoque et impossibile est, vt aliquid semetipsum producat.* Opposita itaque propositio erit vera: *Nihil semetipsum, potest producere.* Noui quidem, qui huic demonstrandi modo parum tribuunt efficaciae. At, mea quidem sententia, multum ipsi inest roboris. Quia enim in hac demonstratione indirecta euincitur, propositionem, quae conclusioni demonstrandae opposita est, esse falsam et absurdam; necessario illa propositio, quam demonstrandam susceperimus, debet esse vera.

§. 395. Quia in omni demonstratione conclusio demonstranda per syllogismorum concatenationem cum suis praemissis siue principiis legitime debet connecti (§. 386.): deprehendimus, illam concatenationem aut ita institui, vt a conclusione demonstranda ascendamus et perueniamus ad prima et indubia principia, aut ita, vt a principiis et praemissis indubiis progrediamur et descendamus ad conclusionem, siue propositionem demonstrandam. Ille modus demonstrandi dicitur *analyticus*, in quo conclusionem resolvimus in sua prima principia. Haec autem demonstrandi ratio dicitur *synthetica*, in qua ex simpliciss-

cissimis et primis principiis componitur et exurgit conclusio, siue propositio demonstranda.

Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Deus caret affectibus*, quam analytice demonstraturi sumus, ita, vt a conclusione siue propositione ipsa demonstranda, per concatenationem ratiociniorum, ascendamus et progrediamur ad prima vsque principia siue ad definitiones et axiomata, quibus propositio demonstranda nititur.

I. *Quicumque caret appetitu sensitiuo, ille caret affectibus, (per defn. affectuum.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitiuo.

E. Deus caret affectibus.

Minoris probatio.

II. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitiuo, (per defn. appetitus sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis.

E. Deus caret appetitu sensitiuo.

Minoris probatio.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est haec propositio axioma)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

Minoris probatio.

IV. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intellectus perfectissimi.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo.

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

Minoris probatio.

V. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est haec propof. axiom.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

Habes hic demonstrationem analyticam huius propositionis: *Deus caret affectibus*. A propositione enim ^d mon-

stranda, quae fuit conclusio primi syllogismi, ad principia progressi sumus, syllogismos ita quidem concatenando, ut semper minor propositio prioris syllogismi facta fuerit conclusio syllogismi subsequenteris.

Eandem propositionem si *synthetice* demonstrare vis, a principiis, scilicet definitionibus et axiomatibus, descendis usque ad conclusionem demonstrandam, ratiociniis ita concatenatis, ut semper conclusio prioris syllogismi debeat fieri propositio minor posterioris syllogismi, hunc in modum.

I. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est propositio axiomatica.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

II. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intell. perfectiss.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo, (per Syllog. I.)

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est axioma.)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat, (per Syllog. II.)

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

IV. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitivo, (per defn. appetit. sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis, (per Syllog. III.)

E. Deus caret appetitu sensitivo.

V. *Quicumque caret appetitu sensitivo, ille caret affectibus, (per def. affect.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitivo, (per Syllog. IV.)

E. Deus caret affectibus.

§. 396. *Ex his vides, syllogismorum usum in demonstrando esse indispensabilem. Demonstr. Cum omnis demonstratio continua syllogismorum concatenatione absol-*

absoluatur (§. 386.), patet, syllogismorum usum esse in demonstrando indispensabilem.

Qui demonstrandi habitum sibi compararunt, saepius demonstrant propositionem aliquam, ita, ut videantur nullos mente formare syllogismos, atque actuum omnium, quos mens edit, non sint sigillatim sibi consci. At quamuis, in demonstrando exercitiores, saepius unam alteramue propositionem mente retineant, nec eam exprimant verbis; ipsos tamen reuera omnia per syllogismos demonstrasse, tum demum apparet, si analysin demonstrationis institueris. Crederes è, gr. paucissimas demonstrationes in Illust. WOLFFII scriptis philosophicis reperiundas esse per syllogismos concinnatas. Sed contrarium probat illarum demonstrationum analysi, quam non sine fructu et iucunditate institues.

§. 397. Circulus in demonstrando est, cum quis ad demonstrandam propositionem A vitur propositione B, quae tamen propositio B sine propositione A demonstrari nequit.

E. gr. Circulum in demonstrando committeres, si hanc propositionem: *Deus est aeternus*, demonstrares ex hac: *quia Deus est ens necessarium*, demonstraturus autem porro hanc propositionem: *Deus est ens necessarium*, in subsidium vocares hanc propositionem: *quia est aeternus*. Reuera ita demonstrares hanc propositionem: *Deus est aeternus*, per eandem, quia est aeternus.

§. 398. Circulus in demonstrando solcite euitandus est. *Demonstr.* Qui circulum in demonstrando committit, ille probat propositionem A per propositionem B, et propositionem B per propositionem A adeoque propositionem A per propositionem A, et A per semetipsum probat. Quia vero nihil potest esse simul propositio probans, et propositio probanda, (quia alias

esset simul principium et principiatum, caussa et effectus eodem respectu): patet circulum in demonstrando esse ridiculum adeoque sollicitè euitandum.

§. 399. *Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa est certo vera. Demonstr.* Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa nititur experimentiis, definitionibus et axiomatibus (§. 389.). Cum vero experientiae, definitiones, et axiomata sua gaudeant certitudine (§. 382. seqq.): manifestum est, propositiones ex iis legitime deductas esse etiam certas et quidem certo veras, si haec principia demonstrandi fuerint vera, quia ex veris praemissis non potest non legitime fluere vera conclusio. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Quaecumque propositio legitime demonstratur, in ea nexum subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, et rationem sufficientem perspiciamus, cur sit vera, quia eam, tamquam ex principiis suis deductam, contemplamur. In quacumque autem propositione rationem sufficientem nexus subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, de eius propositionis veritate sumus certi (§. 348.), ut adeo illa propositio non possit non nobis esse certa, quae legitime demonstrata est.

§. 400. Demonstrationem itaque praestantissimam esse viam ad veritatem certam perueniendi, ex his vberime patet.

§. 401. Cum itaque et experientiam, et demonstrationem, certitudinis adminicula esse euicerimus (§. 381. 400.): poterat veritas nobis certa illa dici,

quae

quae indubia fensione, (siue experientia) vel euidenti principio nititur. Conf. HEINECCII *Log. pag. 129.* Certo autem falsum illud dici poterat, quod fensioni indubiae, vel euidenti principio, repugnat.

§. 402. *Requisita ad veritatem* dicimus ea, per quae praedicatum subiecto tribuendum determinatur.

E. gr. Ad immortalitatem animarum requiritur 1) indestructibilitas, 2) status idearum distinctarum, 3) vt anima status praeteriti memoriam conseruet. Quocirca si nōsti, animam hominis rationalem post mortem non destrui, sed perseuerare, eamque simul in statu idearum distinctarum versari, itemque memoriam sui statusque praeteriti conseruare, omnia adesse nōsti, quae ad hoc requiruntur, vt anima hominis rationalis sit immortalis.

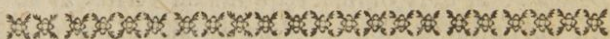
§. 403. *Ex quo patet, qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, veritatem certo cognoscat oportet.* *Demonstr.* Si quis omnia requisita ad veritatem adesse cognoscat, is nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto competens, determinatur. Qui vero nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto tribuendum, determinatur, perspicit rationem determinantem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum competat subiecto. Is autem, qui distincte perspicit rationem, quae efficit, vt praedicatum conueniat subiecto, certo nouit veritatem (§. 348.). E. qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, ille veritatem certo nouit.

E. gr. ad hanc veritatem: *anima est immortalis*, requiruntur haec tria: α) indestructibilitas, β) perseuerantia in statu idearum distinctarum, γ) memoria et recordatio status pristini, et collatio status praesentis cum statu praeterito. Qui itaque nouit, haec omnia requisita in anima humana post mortem cor-

poris adesse, is certo nouit, animam esse immortalem. Ex his intelligis, recte nos affirmasse, §. 349. illi veritatem esse certam, qui nouit rationem sufficientem, cur subiecto conueniat praedicatum. Requisita enim ad veritatem omnia determinant et efficiunt, vt praedicatum conueniat subiecto, adeoque rationem constituunt sufficientem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum tribuatur subiecto.

§. 404. Colligitur hinc, vi oppositorum, quaedam tantum requisita constituere rationem insufficientem, cur praedicatum subiecto sit tribuendum.

E. gr. qui nouit, animam quidem, ob simplicitatem suam, ex sua natura et principio interno, esse indestructibilem, ignorat autem, num anima in statu idearum distinctarum versetur, item, num memoriam status sui praeteriti conseruet, is aliqua tantum requisita ad immortalitatem animae agnoscit, atque adeo rationem quidem, sed insufficientem nouit, cur anima dicatur immortalis. Ex his nunc opinor, intelliget quisque, quid sit veritas probabilis. De qua exponet caput sequens.

CAPVT IV.

DE

VERITATE PROBABILI.

§. 405.

QVEMADMODVM, certos nos esse vel de veritate vel de falsitate propositionis cuiusdam, diximus, cum conuenientiam aut disconuenientiam praedicari cum subiecto tam distincte perspicimus, vt nulla oppositi formido locum obtineat (§. 348.), et cum omnia requisita ad veritatem adesse nouimus (§. 403.); ita contra propositio illa nobis est *probabilis*, in qua praedica-

dicatum subiecto tribuitur ob quaedam tantum requisita veritatis, adeoque ob rationem insufficientem. Vt adeo *iudicare probabiliter* recte dicamus, cum a quibusdam ad veritatem requisitis, siue a nonnullis circumstantiis, ad rei existentiam, concludimus.

Qui e. gr. in adolescente quodam obseruat 1) ingenium excellens et alacre, 2) discendi cupiditatem, 3) laborem indefessum, 4) subsidiarum ad studia tractanda copiam, 5) fidelem institutionem, atque, ob has circumstantias, iudicat, hunc puerum fore aliquando virum eruditum, et euasurum esse ornamentum reipublicae litterariae, is probabiliter iudicat. Aliqua enim tantum requisita ad veritatem nouit. Nescit enim, num ingenii vigor, morbo vel alio casu facile corrumpendus, continuo sit permanens; nescit praeterea, num adolescens, in vitia flecti cereus, diligentiam sit continuaturus. ARISTOTELES *probabile* quondam vocauit illud, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel sapientioribus*. Quam vero notionem probabilitatis esse reiiciendam, coram demonstrabo. Clar. RÜDIGERVS, qui in doctrina de probabilitate egregias affert meditationes, omnibusque palmam praeripit, *probabilitatem* generatim vocat ratiocinationem, qua ex plurium sensuum conuenientia in suppositione seu hypothese quadam, sensui immediate haud obuia, concludimus, certitudine omni exceptione haud maiore. Conf. *de Sensu veri et falsi, Lib. III. Cap. I. §. 10.* Conuenientia autem plurium sensuum in hypothese quadam in eo consistit, quod *hypotesis* sit veluti principium, et plures illae sensiones, tamquam effectus ex sua causa et conclusiones inde explicantur. *Hypotesis* enim est propositio, quam ideo pro vera adsumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur. Siue *hypotesis* est, secundum WOLFIVM, sumtio eorum, quae esse, demonstrari nondum potest, tamquam essent, rationis reddendae gratia. E. gr. si quis Medicorum hanc propositionem assumeret, *animam effectiue et physice agere in corpus, et corpus effectiue et physice agere in animam*, quia phaenomena, in corpore humano ita commode possent explicari; tunc haec sumtio propositionum, quae nondum demonstrari possent, diceretur *hypotesis*. Si e. gr. Copernicani assument hanc propositionem: *terra mouetur*; tunc haec pro-

positio dicitur hypothesis Copernicana, quia inde sensiones et phaenomena, maxime in corporibus coelestibus, commodissime explicari possunt. Quae hypothesis est probabilis, si nulla sensionum et phaenomenorum ipsi repugnat, sed cum ea optime conuenit. Si vero aliqua phaenomena repugnant plane, tum hypothesis est falsa.

§. 406. Ex definitione §. 405. suppeditata patet: *I. Hoc probabiliorum esse propositionem, quo plura requisita ad veritatem adsunt, ob quae praedicatum subiecto tribuitur. II. Omne probabile esse debere quoque possibile. Cum enim in omni probabilitate quaestio sit de existentia rei (§. 405.); omnis autem existentia supponat possibilitatem (per princ. metaphys.): manifestum est, omne probabile debere quoque esse possibile. III. Non omne autem id, quod est possibile, esse probabile, itidem hinc discis. Cum enim a posse ad existentiam nulla sit consequentia (per princ. metaphys.), in probabilitate autem rei supponatur phaenomeni existentia (§. 405.) palam est, illud, quod mere possibile est, non esse statim probabile. Propositiones has illustrabimus exemplis.*

E. gr. si in Titio, adolescentulo, obseruas discendi cupiditatem, fidelem item institutionem, ingenium excellens, subsidiarum copiam; tum probabilius est, Titium fore doctum, quam cum tantum in ipso obseruas discendi cupiditatem, nullam autem ingenii dexteritatem, nulla subsidia nullamque institutionem. Haec ad primam propositionem. Non omne id, quod est possibile, esse probabile, hoc ex exemplo discas. Possibile e. gr. est, te hac hora 1000. nummos aureos accipere ab amico Caio; non enim inuoluit contradictionem. Sed non est probabile, quia nondum circumstantiae quaedam nec phaenomena apparent, ob quae iudicare queas, te esse accepturum a Caio 1000. nummos aureos. Fac autem, 1) Caium esse diuitem, 2) Caium debere tibi 1000. nummos aureos, 3) promississe sancte, se velle soluere hac hora summam debitam; tum non nullae

DE V
 nulla apparen
 licet queas, te
 reus Probabi
 penitiae d
 le. Sollicit
 get, quia in
 nobis etiam
 cemas in m
 affirmamus e
 §. 407
 logitimum d
 praemissur
 E. gr. M
 babilium act
 actionum e
 ro ratiocin
 moras ma
 rationem se
 syllogismus
 Hanc syllo
 cum, item
 argument
 quibus qu
 ue, vel ph
 nibus ex
 §. 408
 rum sine
 lem sine d
 ria quare
 sine syllo
 dianae p
 logitimum
 dicitur.
 biles (§.
 riam sy
 ratiocin

nullae apparent circumstantiae, ob quae iudicare probabileriter quæss, te esse accepturum hac hora 1000 nummos aureos. Probabile itaque est, te accepturum esse summam pecuniae debitam, et quia probabile est, est quoque possibile. Solicite profecto rō possibile debet a probabili distinguī, quia in moralibus haec differentia persaepe multum nobis vsū praestat. Stolidam, e. gr. spem illam esse, docemus in moralibus, quae nititur possibilibus, illam autem affirmamus esse rationalem, quae nititur probabilibus.

§. 407. Haecenus de propositione probabili. Syllogismum dicimus illum *probabilem*, in quo alterutra praemissarum est propositio probabilis.

E. gr. Plebeiī homines, qui secundum conscientiam probabilem actiones instituunt atque bonitatem vel prauitatem actionum ex rationibus externis aestimant, sic saepenumero ratiocinantur: *Quidquid pastor, voluntatem Dei sciens, et morum moderator, suscipit, illud licitum est. Atqui pastor salutationem suscipit. E. Salutatio est licita.* Hic syllogismus est syllogismus probabilis, quia maior propositio probabilis. Hunc syllogismum veteres vocabant syllogismum *dialecticum*, item *topicum*. Loci enim topici erant apud veteres argumentationum probabilium quasi promi condi. De quibus quidem locis topicis, quid existimandum sit, quidue, vel philosopho, vel oratori profint, sincere in ipsis lectionibus exponetur.

§. 408. *Discrimen itaque, quod inter demonstratiuum siue apodicticum syllogismum, et syllogismum probabilem siue dialecticum, reperitur, non in forma, sed in materia quaerendum est. Demonstr.* Cum demonstrationem siue syllogismum demonstratiuum non nisi ingrediantur praemissae certae et indubiae (§. 386.), syllogismum autem probabilem siue dialecticum ingrediantur, tamquam praemissae, propositiones probabiles (§. 407.), praemissae autem constituant materiam syllogismorum (§. 246.); consequens est, ut ratiocinationis demonstratiuae et probabilis discrimen

men sit in materia quaerendum, neque adeo syllogismus demonstratiuus et dialecticus siue probabilis differant nisi principiis.

§. 409. *Propositio, quae nobis probabiliter vera est, potest esse falsa. Demonstr.* Cum propositio illa nobis probabiliter vera sit, in qua praedicatum tribuimus subiecto ob quaedam tantum ad veritatem requisita et ob rationem insufficientem (§. 405.); facile vides, posse etiam praedicatum illud, quod ob quaedam ad veritatem requisita et ob rationem insufficientem subiecto tribuitur, subiecto repugnare. Nondum enim rationes adsunt completae, quae efficiunt, vt praedicatum necessario competere debeat subiecto. Si itaque praedicatum, quod subiecto ob rationem insufficientem in propositione probabili tribuitur, potest etiam subiecto repugnare; tunc autem, cum subiecto repugnat praedicatum, propositio dicitur *falsa*, (§. 330.): patet, propositionem, quae nobis probabiliter vera est, posse esse falsam.

E. gr. Rusticus iudicat, saltationem esse licitam, quia pastor, discrimen boni mali que optime sciens, saltat. In hac propositione: *saltatio est licita*, rusticus praedicatum *to licitum esse* tribuit ob rationem insufficientem. Ita enim sententiam fert: *Saltatio est licita, quia pastor saltat*. Potest igitur propositio rustici: *saltatio est licita*, quae ipsi probabiliter vera est, reuera esse falsa. Haecenus de probabilitate in genere. Nunc ad species probabilitatis sigillatim pertractandas descendemus, atque hic doctas Cel. RÜDIGERI meditationes secuti, probabilitatem 1) *historicam*, 2) *physicam* 3) *politicam*, 4) *practicam* denique distincte exponemus.

§. 410. Ad veritatem vel experientiae ope, vel per demonstrationem siue a priori peruenimus (§. 350.). Cum vero ipsi nec omnia experiri et a posteriori inuenire

uenire possumus, neque etiam nexus omnium nostrorum assertorum cum suis primis principiis introspicere; opus est, ut multa etiam, quae alii sunt experti, aut ab aliis referuntur, credamus.

§. 411. Ex quo vides, recte ex finitudine intellectus deduci originem *fidei philosophicae scil.*, quae nihil aliud est, quam assensus, propositioni datus ob testimonium alterius.

§. 412. Si itaque fides est assensus, quem propositioni cuidam praebemus ob testimonium alterius (§. 411.): perspicuum est, rationem, cur in fide quid pro vero habeamus, esse auctoritatem personae narrantis.

§. 413. Cum vero personae narrantes, et ob ignorantiam dexteritatisque defectum possint, et ob malitiam velint nos sapientum pro decipere, falsumque pro vero obtrudere: requiritur, ut cautiones quaedam tradantur, doceaturque, quodnam sit probabiliter verum, quodnam probabiliter falsum in narratione factorum siue historiarum. Regulas igitur *probabilitatis historicae* percenseamus oportet.

§. 414. In omni itaque fide humana et probabilitate adeo historica, attendas ad sequentes circumstantias: I) Ad testem, siue personam, quae factum aliquod narrat. II) Ad rem ipsam, quae refertur. III) Ad modum narranti.

§. 415. Testium siue personarum narrantium non eadem est auctoritas. Adeoque ad hominum, factum narrantium, diuersitatem deber attendi.

§. 416.

§. 416. Quod ad diuersitatem testium attinet, diuersitas illa conspicitur 1) *ratione intellectus*, 2) *ratione voluntatis*, 3) *ratione denique sensuum*.

§. 417. *Ratione intellectus* alii sunt testes prudentes et intelligentes, iudicandique dote instructi, alii sunt simplices, vecordes, et de faece plebis.

§. 418. *Ratione voluntatis* testes sunt vel neutrorum partium, vel vni parti magis obnoxii, et, vti vocantur, interessati, item sunt vel probi, vel improbi et mendaciis assueri.

§. 419. *Ratione denique sensuum* testes sunt vel testes oculari, qui factum coram intuiti sunt, vel sunt testes auriti, qui, quidpiam factum esse, ab aliis acceperunt. Atque hi testes auriti vel sunt coaeui, i. e. eo tempore vixerunt, quo factum aliquod euenit, vel sunt recentiores, qui, quidquid narrant, a coaeuis acceperunt.

Hac diuersitate testium praestructa, nunc facile inde formabuntur regulae et leges probabilitatis historicae.

§. 420. Regulae autem et leges probabilitatis historicae commodissime his comprehenduntur positionibus:

I. Probabilius est testimonium viri prudentis, et iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis simplicis et rudis, si res narrantur, quae attentionem aliquam iudiciumque requirunt.

Si e. gr. narrantur phaenomena naturae, vel recensetur peculiaris aliqua et paradoxa viri eruditi opinio, tunc tutius credes Caio, cuius dexteritas et iudicii *ακριβεια* tibi iam perspecta est, quam Titio, qui, cum sit homo obesae naris, nimiumque simplex, ea cum attentione, qua debebat, phaenomena, in regno physico obuia, opinionemque viri alicuius eruditi, neutiquam considerasse praesumitur.

II. Cum

II. Cum vero facta narrantur, quae non nisi usum sensuum, nec multam adeo attentionem requirunt; testimonium hominis plebei et rudis eandem meretur fidem, quam erudiri cuiusdam et prudentis viri, quin immo nonnumquam maiorem, si scilicet et affectus suspicio adsit, et partium studium metuitur.

E. gr. Cum homo plebeius et simplex narrat, Titium Caio inflixisse alapam; tunc ipsius testimonium, ceteris paribus, eadem gaudet probabilitate, qua gaudet Sempronii, tamquam hominis docti, narratio. Quin etiam, quia homo eruditus et prudens, perspectis narrationis consequentiis, veritatem saepe reticet, in pluribus casibus homini simplici facti consecutiones nescienti, adeoque factum fideliter narranti, tutius creditur.

III. Testi, quem partium studio occupatum esse, ex nonnullis circumstantiis colligimus, parum fidei haberi debere, ratio edocet; cum contra ea viro, quem neutrarum partium esse, ex narrationis circumstantiis concludimus, maior sit habenda fides.

Si vero scire vis, num testis studio partium sit occupatus, et vel amori, vel odio, aliquid det; attendas, oportet, ad complures *περιόσεις*, ad patriam scilicet, religionem, sectam, familiam, etc.

Si e. gr. ex ephemeridibus aut annalibus, ab homine Gallicae nationis conscriptis, percipis, Germanos a Gallis esse fugatos victoriamque Gallos reportasse; tunc fallax adhuc est scriptoris fides. Hinc itidem intelligis, cuius fidei sint ea, quae Pontificii de LUTHERO, eiusque ortu et obitu maxime referunt. Plura coram.

IV. Auctoritas testis oculati potior est testimonio testis auriti, illique semper tutius creditur, quam huic.

Ratio in promptu est. Quidquid enim quis per auditum et famam accepit, id plerumque est eiusmodi, ut a veritate multum abluat. Cum enim Caius narrat factum aliquod Titio; tum Caius de suo quid addere solet. Titius idem factum refert Sempronio, atque itidem de suo quid immiscet.

Sem-

Sempronius facit similiter, vt tandem factum non videatur esse idem. Fama enim crescit eundo. Quo fit, vt testis auritus eam fidem non mereatur, quam meretur testis oculatus.

V. Si qua tamen fides nonnumquam tribuenda testi aurito: attendas, num testis auritus sit vir prudens, aut num sit de faece plebis. Sin illud, tutius credes; sin hoc, suspectior est fides.

VI. In testimonio, quod exhibet testis auritus, vel maxime inquiras, quoad eius fieri potest, in auctorem primum narrationis, et a quibus tandem incunabulis profecta sit fama. Sic, solícite inuestigata historiae vltima origine, facile, cuius sit fidei testis auritus, perspicies.

VII. Quod testes coeui narrant, probabilius iudicatur, quam quod homines, qui multo post vixerunt, referunt.

VIII. Si idem, quod testis coeui narrat, plures, eodem modo iisdemque circumstantiis, narrant; tum nescio, an probabilitati testimonii, a coeui latenti, quid addi possit.

Hae sunt potiores regulae, quas, oportet, ante oculos habeamus, si quidem in credendo minus voluerimus falli. Atque hae quidem, vt vides, spectant ad testem ipsum. Nunc, quae cautiones, ratione facti, siue rei narratae, obseruari debeant, strictim percontabimus.

§. 421. I. Si quod factum narratur, in quo circumstantiae occurrunt, sibi inuicem repugnantes, tum vero nulla adest probabilitas.

Quoties enim circumstantiae facti sibi contradicunt, toties impossibilia adferuntur. Cum vero omne probabile debeat esse possibile (§. 406.); intelligitur, vbi repugnantia siue contradictio circumstantiarum locum habet, ibi nullum locum habere possibilitatem, adeoque etiam nullam probabilitatem.

II. Si factum insolitum mirabile narratur, idemque num probabiliter verum sit, nosse cupis, attendas ad sequentia:

a) Cum rem mirabilem vnicus testis narrat, non adeo multum ipsi fidei habetur. Potuit enim, quod saepissime fit, imaginatione decipi. b) Cum vero eandem rem mirabilem insolitamque plures, probatae ceteroquin fidei, viri, iisdem sub circumstantiis, referunt, et iurciurando quoque confirmant id, quod factum viderunt; multo probabilius est, reuera, id quod narratur, contigisse.

§. 422. Ad modum denique narrandi quod attinet, obserues, ea, quae historice narrantur, plus mereri fidei, quam quae poetice et oratoriae recensentur. In historica enim narratione simplicia reperiuntur cuncta, ornataque, tamquam veste, detracto, nuda. Quae vero contra poetice commemorantur aut oratoriae, in iis multum a simplicitate ingenua recedi reperies, omniaque coloribus, ambitiose quaesitis, exornari videbis, ita quidem, vt veritas, multis pigmentis fucoque inani tecta, vix, ac ne vix quidem conspiciatur.

§. 423. Haec quidem, quae haecenus de probabilitate historica disputauimus, tantum ad testimonium auctoritatemque humanam referri volumus. Quae enim testimonio diuino confirmantur, hoc sunt certiora, quo minus Numen veracissimum fallere no-uit.

Ex his denique vides, facta tantum credi. Dogmata enim vniuersalia certitudinem suam obtinent ex demonstrationibus. Si vero quis dogmata vniuersalia ob testimonium alterius tantum credit, parum sollicitus de rationibus internis, quae ipsum ad assensum commoueant, eum, dicimus, occupatum esse *praecudicio auctoritatis*, de quo supra §. 336. Exinde porro nunc liquet, quam praepostere agant, qui, veritatem confirmaturi, testimoniis, hinc inde operosius conquisitis, eam stabilitum eunt, auctoritati, quam argumentis, ponderis plus tribuentes.

§. 424. Nunc ad probabilitatem hermeneuticam. Probabilitas hermeneutica inferuit nobis in interpretando siue in sensu alicuius scriptoris eruendo. Fit scilicet per saepe, vt sermo alicuius scriptoris multipliciter admitat interpretationes, quarum quae-
nam sit probabiliter, ex legibus probabilitatis hermeneuticae est definiendum.

§. 425. *Probabilitas autem hermeneutica est, cum a quibusdam, in scripto auctoris obuiis, circumstantiis, e. gr. verborum significatione, posita connectione, scriptoris aetate, fine et affectu, ad sensum scriptoris concludo.*

Sensus auctoris est conceptus ille scriptoris, quem per verba in animis legentium et audientium scriptor vel loquens vult produci. Si ex legitimis principiis de sensu auctoris, quem ipse intendit, iudico, in eoque inuestigando laboro, dicor auctorem Interpretari; et interpretatio est actus, quo eruimus sensum auctoris.

§. 426. Vt vero, si sensum alicuius scriptoris eruere volueris, distinctius scias, quomodo ipsum coniectando assequi possis; sequentes propositiones, tamquam leges probabilitatis hermeneuticae, obserues. I. Cum sensus scriptoris per verba significetur (§. 425.), consequens est, vt, qui sensum auctoris eruere cupit, linguam, qua scriptor mentem suam explicauit, probe calleat eiusdemque linguae idiotismos habeat perspectos. Vnde II. interpretes illos, in eruendo scriptoris sensu, falli et labi oportet, qui versionibus siue translationibus fidunt aliorum, linguam, qua auctor quis scripsit, minus intelligentes. III. In interpretando probe attendendum ad scriptoris affectum, sectam, munus, aetatem, scopum, etc. Hinc IV. peropus est, vt descenda-

mus

DE V
 scribamus i
 volumus, ill
 melioris, e
 itis de scri
 Optime
 Cap. II. §. 7.
 videri, et q
 quod fuisse
 V. Ex
 amore, neq
 quibuscumq
 VI. In
 tia sollicit
 lis sensum
 scriptoris
 Vnde
 qui cum de
 pus verba
 et extra co
 sapientiam
 mouit ab
 VII
 Auditorio
 ter veru
 Sapie
 dixit au
 fuit explic
 VIII
 rendum,
 circumsta
 uis alius
 IX.
 da est o
 sibi con
 do exig
 BAV

scendamus in systema auctoris, quem interpretari volumus, illumque diiudicemus ex notionibus domesticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibus nostris de scriptorum sermone iudicemus.

Optime CLERICVS in *Arte critica* Part. II. Sect. II. Cap. II. §. 7. et 8. Oportet, inquit, *veluti nostrarum opinionum obliuisci, et quaerere, quid veteres illi magistri senserint, non quod sentire debuissent nobis videretur, ut saperent.*

V. Ex quo porro patet, oportere, ut neque cum amore, neque cum odio personali, aut praecudiciis quibuscumque ad interpretationem accedamus.

VI. In interpretando antecedentia et consequentia sollicitè sunt conferenda, nec, si probabiliter velis sensum auctoris assequi, extra contextum verba scriptoris sunt consideranda.

Vnde non mirum, turpiter falli eos in interpretando, qui cum de sensu auctoris alienius existimare volunt, saepius verba auctoris, ab alio, forte auctori inimico, allegata, et extra contextum posita, in subsidium adhibent. Fit id saepissime in controuersis, id quod pluribus coram demonstrabo.

VII. Loca auctoris parallela sunt conferenda studiosius, si, quisnam sit sensus auctoris probabiliter verus, velis feliciter inuestigare.

Saepe enim id, quod paullo obscurius in vno loco dixit auctor, in altero clarius enunciauit, ut adeo obscuriora sint explicanda ex clarioribus.

VIII. Sensui literali et proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu sensus literalis et proprius cum circumstantiis textus melius conuenit, quam quibus alius improprius.

IX. Benignior et sanior interpretatio praeferenda est odiosa, nec facile praesumendum, aliquem sibi contradicere. Id quod aequitas in interpretando exigit.

Plures regulas adducere non vacat, cum de arte interpretandi peculiaribus compendiis exponi soleat. Has interim positiones, exemplis, et theologiceis, et philosophicis, vberius coram illustrabo.

§. 427. Accedimus nunc ad *probabilitatem physicam*, quae est, cum ex pluribus phaenomenis siue fensionibus concludimus ad causam aliquam physicam ac modum, qui producit effectum. Conf. RÜDIGER *de sensu V. et F. Lib. III. Cap. V.*

Sic e. gr. probabile est, fluxum et refluxum maris a pressione lunae dependere, quia multa phaenomena adfunt, quae efficiunt, vt ad pressionem lunae, tanquam causam fluxus et refluxus maris, concludere possim. Conf. HAMBERGERI *Physic. §. 747. seqq.* Haec probabilitas est physica.

§. 428. Circa probabilitatem itaque physicam sequentes obseruari volo cautiones. *α*) Si causam aliquam probabilem physicam vis eruere, requiritur, vt phaenomenon assumatur exploratum, illiusque saltem notio clara formetur. Hic igitur obseruentur, necesse est, regulae, circa experientiam supra §. 354. seqq. traditae. Quas quidem regulas, circa experientiam obseruandas, si minus habueris ante oculos, facile fit, vt foetum imaginationis, adeoque chimaeram pro phaenomeno habeas. *β*) Similis cautio est adhibenda in phaenomenis, quae ab aliorum recensione supeditantur. Hinc in subsidium sunt adhibendae regulae, quas circa probabilitatem historicam §. 420. tradidimus. *γ*) Si phaenomena fuerint rite explorata, tum omnes causae possibiles phaenomeni sunt inuestigandae. *δ*) Ex omnibus causis possibiliibus sunt assumendae illae, quae cum reliquis circumstantiis quam optime conueniunt.

§. 429. Quod ad *probabilitatem politicam*, quam nunc exponemus, attinet, eam, scito, in eo consistere, cum ex pluribus alicuius personae phaenomenis colligimus indolem animi eiusdem personae.

Sic e. g. cum in Caio statum corporis ad ostentationem compositum, grauem incessum, sesquipedalia verba, studium decori, cetera, obseruo; tum ex his circumstantiis probabiliter colligo, Caium esse *ambitosum*, siue, Caium secundum hanc regulam agere: quidquid honorem mihi offert, illud mihi bonum, et illud suscipio. Item: Caium in Titio obseruas faciei hilaritatem, iocandi studium, inconstantiam, prodigalitatem, et propensionem ad otium fugamque laboris; tum ex his sententibus, siue phaenomenis colligis probabiliter, Caium esse *voluptuosum*, siue sanguineum, atque illum maxime secundum hanc regulam agere: quidquid mihi iucundum est, et sensus titillat, illud mihi bonum est, illudque suscipio. De hac probabilitate politica, qua ex signis propensionum ad ipsas animi propensiones concludimus, agitur specialius et cum applicatione in ethica characteristica.

§. 430. *Probabilitatem denique practicam* RUDIGERVS de Sens. V. et F. Lib III. Cap. VIII. vocat illam, qua ex principiis physicis aut moralibus futurum aliquem praedicimus euentum.

E. gr. Cum principiis alicuius minister, vsu rerum subactus, praedicat probabiliter, hanc illamue rempublicam collapsam iri; tunc certas quasdam circumstantias obseruat in republica, quam affirmat subuersum iri, quas adfuisse meminit in aliis rebus publicis, quae euerfiones funestas expertae sunt. Adeoque ex collatione similibus circumstantiarum expectat euentus similes, idque probabiliter. Quae expectatio euentuum similibus in probabilitate practica apud politicos vtramque facit paginam; id quod vberius demonstratum dedi in *dissert. de expectatione casuum similibus in praxi morali saepius fallaci*, quae in meis exercitiis academ. et scholast. p. 303. reperitur. Ibi quoque cautiones quasdam allegaui, in expectatione casuum similibus, adeoque in probabilitate practica, obseruandas. Pertinet huc quoque argumentum ab *analogia* desumptum, quod inter argu-

menta probabilia omnino referri meretur. Argumentamur hic a simili ad simile, quia similitum similis est ratio. Hoc argumentum nonnulli adhibent, cum bruta animabus, iisque immaterialibus, gaudere, probare volunt, item, cum, animam post mortem in statu idearum distinctarum vereri, probant, de quo copiosius disseram in recitationibus. Quae de probabilitate *vulgari*, item de *probabilitate naturae* *ἀρθεωρον*, quam RÜDIGERVS vocat, et de probabilitate *medica* dici adhuc poterant, ea, qua decet, fide et perspicuitate in ipsis lectionibus adferemus. Praeterea LVDOV. MART. KAHLII *Elementa logicae probabilium*, Hal. 1735. edita, adhibenda sunt.

§. 431. Cum probabilitate est connexa opinio, quae est propositio insufficienter probata. Propositio autem *insufficienter probatur*, si ex principiis nondum certis deducitur.

E. gr. haec propositio: *dantur incolae lunae*, est opinio. Cum enim haec propositio nitatur principiis nondum certis: facile vides, eam insufficienter probari, adeoque in numerum opinionum referendam.

§. 432. *Colligi hinc potest, opinionem aliam esse probabilem, aliam improbabilem. Demonstr.* Cum opinio sit propositio, insufficienter probata et principiis incertis nixa (§. 431.), non autem omnia incerta sint probabilia, sed quaedam incerta nitantur *principiis precariis*, quae omni ratione destituta, vel sine probatione sumuntur: facile vides, non omnem opinionem esse probabilem, sed dari quoque opinionem improbabilem. Ut adeo opinio recte diuidatur in probabilem et improbabilem.

§. 433. *Omnis opinio est mutabilis. Demonstr.* Cum opinio sit propositio, probatione insufficiente et incertis principiis nixa (§. 431.): fieri potest, ut quis probationem insufficientem, qua nititur opinio, perspi-

perspiciat, et cognita opinionis falsitate, assensum eidem ulterius deneget. Quo ipso, opiniones mutabiles esse, intelligis.

§. 434. Porro hinc liquet, opiniones probabiles posse esse saepe falsas. *Demonstr.* Si verum est, propositionem probabilem posse esse falsam (§. 309.): recte affirmantur, opiniones probabiles posse esse falsas.

CAPVT V.

DE

MEDITATIONE LEGITIME
INSTITVENDA ET VERITATE PER
EAM INVESTIGANDA.

§. 435.

HACTENVS actum de veritate certa et probabili. Nunc specialius ostendendum nobis est, quomodo operationes mentis nostrae dirigere debeamus, vt veritates facilius inueniamus, veritatumque connexionem distinctius perspiciamus, siue, quod idem est, quomodo debeamus meditari. *Meditari* enim dicimus, cum cogitationes nostras bonae methodi legibus conuenienter ita applicamus, et eo dirigimus, vt veritates ex veritatibus, notiones scilicet ex notionibus, propositiones ex propositionibus, eruamus, et *meditationem* dicimus cogitationum nostrarum applicationem ad veritatem inuestigandam, bonae methodi legibus conformiter.

§. 436. Ex notionibus, quas vsu loquendi confirmari, coram ostendemus, fluunt hae positiones tamquam confectaria. I. Bonam methodum et medita-

M 3

tionem

tionem ipsam ad bonae methodi leges attemperatam, multum differre. *Differt*, inquit Cel. SYRBIUS, *meditatio a methodo, ut iter a via.* Conf. *Philos. Ration. p. 155.* II. Hinc intelligas licet, omnem illum, qui legitime meditari cupit, id agere debere, ut cogitationes suas bonae methodi requisitis, quae supra §. 33. seqq. allegauimus, conuenienter instituat, et hoc quemque feliciter meditari, quo exactius methodi bonae praecepta exsequitur. III. Colligitur ex his, eos, qui legitime et feliciter meditari volunt, plures iam debere habere perfectas veritates. Quomodo enim veritates ex veritatibus, propositiones ex propositionibus erues, nisi iam ante veritates et propositiones habueris cognititas? Ut adeo hinc videas, cur tirones, et veritatum, et bonae methodi, ignari, nondum apti sint ad meditandum.

§. 437. *Qui feliciter meditari vult, adferat prae ceteris omnibus attentionem, et animum a praeiudiciis liberum. Demost.* Cum quis feliciter meditari cupit, veritates ex veritatibus eruere allaborabit (§. 435.). Cum vero veritates ex veritatibus eruere nequeas, nisi veritatum connexionem perspicias: consequens est, ut feliciter meditaturus veritates, prout inter se connexae sunt, contempleris. Qui veritates in suo nexu perspicere cupit, ille alteram ab altera debet distinguere, et partialia cuiusuis veritatis sigillatim sibi repraesentare, adeoque, qui feliciter vult meditari, debet veritates distincte sibi repraesentare (§. 75.). Cum vero distincta repraesentatio acquiratur attentione (§. 79.): consequens est, ut, qui meditando feliciter vult progredi, adferat iustam attentionem. Praeiudicia sunt
iudicia

judicia erronea (§. 333.), adeoque ex confusis re-
praesentationibus oriuntur (§. 331.). Cum vero con-
fusae repraesentationes turbent attentionem (*per
princ. Psycholog.*), attentio autem ad meditandum vel
in primis requiratur (*per demonstrata*): palam est, ad
meditandum requiri animum, praeeudiciis vacuum.

§. 438. *Qui meditari vult, debet ante omnia de
principiis, quibus certas veritates superstruat, esse sollici-
tus. Demonstr.* Cum meditaturus cogitationes suas
regulis bonae methodi conuenienter instituere de-
beat (§. 435.), inter regulas autem bonae methodi
illa praecipuum mereatur locum, qua docetur,
omnes positiones et omnia ratiocinia deduci debe-
re non nisi a principiis certis (§. 33. II.); intelligi-
tur, omnem illum, qui meditari vult, sollicitum esse
debere de principiis, quibus positiones et ratiocinia
sua superstruat.

§. 439. *Ex quo conficitur, ad meditationem requi-
ri praecipue, vt rem illum, de qua meditamus, accu-
rate definiamus, singulosque terminos rite determinemus.
Demonstr.* Cum meditaturus de principio quodam,
ex quo ordiatur eius meditatio, debeat esse sollici-
tus (§. 438.), ad principia autem veritatum referan-
tur quoque definitiones (§. 29. 389.): apparet, ad
meditationem id requiri in primis, vt earum re-
rum, de quibus meditari volumus, accurate for-
mentur definitiones. Quo ipso simul patet, termi-
nos singulos, qui in materia, de qua meditaris, se
tibi offerunt, esse rite determinandos, maxime cum
id bonae methodi leges requirant (§. 33.).

§. 440. Si vero, rei, de qua meditaris, accuratam
definitionem formare velis; experientiam et casus plu-

res in subsidium adhibeas, ex quorum collatione, definitiones, secundum regulas, §. 377. traditas, formantur.

§. 441. Definitione rei, de qua meditaris, rite constituta, singulas notas, in definitione occurrentes, denuo definias, atque ita ex nouis notarum partialium definitionibus exsurgunt diuisiones (§. 180. *schol.*), quarum veritatem et bonitatem diiudicabis ex regulis supra §. 184. traditis.

§. 442. Si definitiones regulis definiendi, supra §. 148. seqq. expositis, conuenienter formasti, nullo negotio ex definitione confecta nouas elicies positiones, quas ex vnica definitione immediate deductas, dicimus *axiomata* (§. 22.). Sunt haec axiomata magni omnino vsus, cum per ratiocinationes legitimas aliae veritates debent inueniri. Quare, quomodo meditando eliciantur ex definitionibus axiomata, paucis ostendemus, regulas praecipuas suppeditaturi.

§. 443. Quoties axiomata ex definitionibus immediate deducere vis; toties *α*) partem definitionis, genus nimirum vel differentiam specificam, omittas, vt emergant propositiones axiomatae.

E. gr. Sumas definitionem *Legis*. Lex est decretum superioris, obligans inferiorem. Omite genus, et emergent hae propositiones axiomatae, quae immediate in definitione legis continentur. *α*) Lex supponit superiorem. *β*) Lex obligat. *γ*) Lex datur a superiore inferiori. Omittas differentiam, et prodit haec thesis: *Lex est decretum.*

β) Eruitur axioma, si definitionem ita inuertis, vt praedicatum in subiecti locum, et subiectum in praedicationis locum substituat.

E. gr.

E. gr. *Quidquid est decretum superioris, obligans inferiorem, illud est lex.* Item: *Vbicumque habes decretum superioris, quo obligatur inferior, ibi habes legem.*

γ) *Detegitur axioma, si definitiones affirmatiuas conuertis in propositiones negatiuas aequipollentes.*

E. gr. 1) *Vbicumque non adest decretum superioris, ibi non adest lex,* 2) *ubicumque non est superior, ibi nullum locum habet lex,* 3) *ubi nulla lex, ibi nulla obligatio,* 4) *quicumque non gaudet vi obligandi, non habet potestatem leges ferendi etc.*

Plura omnino axiomata se sponte tibi offerunt; si attentionem tibi habueris commendatam, aciemque meditationis, quantum fieri potest, intenderis.

§. 444. Atque eodem fere modo eruuntur ex vnica definitione *postulata*, quae sunt propositiones *practicae*, ex vnica definitione *conceptibiles* (§. 223.), i. e. eiusmodi propositiones, quae exponunt modum, quo aliquid fieri debeat vel possit (§. 220.). *Postulata* vero commodissime eruuntur ex definitionibus *geneticis*, de quibus vid. §. 175.

Sumas e. gr. hanc definitionem *geneticam commiserationis*. *Commiseratio* est *taedium* vehemens, ex alterius infelicitate ortum. Hinc fluit hoc *postulatum*: *Qui alterum ad commiserationem erga semetipsum vult excitare, ille alteri debet suam infelicitatem et miseriam patefacere.*

§. 445. Si eiusmodi axiomata et postulata elicueris ex vnica definitione; tunc per immediatas consequentias, de quibus vide §. 312. ex his propositionibus inferas, et prodibunt *confectaria* §. 226.

Si e. gr. ex definitione legis hoc formasti axioma, §. 44. *Lex supponit superiorem*: ex hoc axioma elicis per immediatam consequentiam hoc *confectarium*. *E. par pari non potest legem ferre; item: E. par parem non potest obligare.*

§. 446. Ex collatione plurium definitionum et propositionum oriuntur *theoremata*, itemque *problemata*, de quibus §. 224. 225. Quicumque igitur vult theoremata per meditationem inuenire, illum oportet comparare aliquot definitiones, ex quarum combinatione oritur propositio quaedam, in qua aliquid tantum affirmatur et negatur, adeoque est theoretica (§. 220.).

Vt modus inueniendi theoremata clarior fiat, sumamus definitionem *Dei*, qui definitur per spiritum independentem, et definitionem *spiritus*, qui est substantia intellectu et voluntate praedita. Hinc ita argumentari licet: *O. spiritus est intellectu et voluntate praeditus, Deus est spiritus, E. Deus est intellectu et voluntate praeditus.* Si porro definiueris, quid sit intellectu praeditum esse, et deprehenderis, intellectu praeditum esse illum, qui distincte res sibi repraesentat: emergit iam noua haec propositio: *Deus res sibi distincte repraesentat.* Si meditationem ita continuaueris, vt nouas semper definitiones in subsidium adhibeas; in eas tandem incidis propositiones per legitimum ratiociniorum nexum, quas numquam credidisses tibi oblatum iri. Fac periculum, et non sine insigni animi voluptate experieris, ratiocinationem legitimam, adeoque syllogisimum etiam non mediocre esse remedium veritatem inueniendi.

§. 447. Cum problema sit propositio practica demonstrabilis (§. 225.); facile intelligitur, propositionem eiusmodi eodem modo inueniri, quo theoremata inuestigatur. Duas scilicet vel plures definitiones inter se conferas, atque tum ex hac collatione prodibit propositio practica.

E. gr. Si definiueris praeiudicia, itemque explicaueris, quid sit *emendare voluntatem*; facile, ope meditationis aliisque propositionibus iam tum cognitis, in subsidium adhibitis, emerget haec propositio practica: *Voluntas est emendanda per praeiudiciorum abolitionem.* Nonnumquam, quod supra iam monuimus, problema sumitur pro quaestione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si modum itaque ostenderis, quo

opera-

operatio
(§. 225.) Ad
regitur, vt
hanc
Si non
facile proble
comparatio
co, vt ad
miseratione
nisi, et ad
necesse dicitur

§. 448.

inuenit p
tionem in
nem, rep
omnia sp
mos, dicit
vel h
lytica et

§. 449.

xiste de
pediem
nem a
quae h

§. 450.

plenus
plum p
mentar
omnes
filiges

§. 451.

§. 439.
Clara a
emict
ex hui

operatio aliqua producitur; tum diceris soluere problema (§. 225.) Ad solutionem problematis feliciter instituendam requiritur, vt causas rei, quae produci debet, perspectas habeamus. Sit problema, *commiserationem in altero excitare*. Si nosi genesis et causas commiserationis, tum soluetur facile problema. *Commiseratio scilicet oritur ex amore. E. si commiserationem in altero, vel erga te, vel erga alium, excitare vis, prius id age, vt alter amet. Quo obtento, alteri, in quo commiserationem excitare vis, miseriam, siue infelicitatem tuam manifesta, et oborietur in ipso taedium ob infelicitatem tuam, quod taedium dicitur commiseratio.*

§. 448. His propositionibus per meditationem inuentis, per legitimam ratiocinationum concatenationem ita easdem combinabis, vt per demonstrationem, regulis scilicet §. 395. traditis, conuenienter, omnia apte cohaereant. Cum vero modus syllogisticus, siue ratiocinia concatenandi, sit vel analyticus, vel syntheticus (§. 395.); oritur hinc *meditatio analytica* et *synthetica*, de qua plura coram.

§. 449. Haec pro scopo nostro sufficienter dixisse de meditatione. Plura adderem. At, cum propediem *de arte meditando* peculiarem commentationem academicam edere mecum constituerim; ea, quae hic desiderari poterant, tum supplebo.

Vt vero, quae de meditatione suppeditatae sunt regulae, plenius intelligantur, et rectius applicentur; exhibeo exemplum perspicuum meditationis. Fac e. gr. te velle quid commentari de *amici* characteribus, atque id ita quidem, vt omnes, propria meditatione, libris tantisper sepositis, inuestiges; tum secundum regulas meditationis ita procedes.

§. I. Sollicitus esto de definitione *amici*, secundum regulam §. 439. suppeditatam. Definitionem autem et notionem distinctam amici acquires, si casus speciales, in quibus aliquis dicitur amicus, intuitus fueris, eosdemque ita inter se contenderis, vt ex his, secundum regulas, §. 377. expositas, notionem vnicuique

uersalem amici abstrahas. Prohibet autem, si regulis datis conuenienter meditatus fueris, haec definitio amici: *amicus est persona, quae nos amat.*

§. 2. Hac definitione amici praefructa, attendas ad notas partiales, in hac definitione occurrentes, vi regulae §. 441. positae, adeoque in primis voluas notionem amoris, et quid sit *amare alterum*, explices. Est autem *amare alterum* nihil aliud, quam *ex alterius felicitate voluptatem capere.*

§. 3. Ex his definitionibus deducas axiomata secundum §. 442. Fluunt autem ex definitione amici haec axiomata: 1) *Amicus alterum amat.* 2) *Quicumque alterum non amat, ille non est amicus.* 3) *Quicumque obligatus est ad alterum amandum, ille quoque obligatus ad id, vt alteri sit amicus.* 4) *Vbi-cumque nullus est amor, ibi nulla est amicitia.* 5) *Quamdiu durat amor, tamdiu durat amicitia.* 6) *Quicumque efficit, vt alter ipsum amet, ille alterum sibi reddit amicum.* 7) *Quidquid in altero excitat amorem, illud alterum nobis reddit amicum.* 8) *Quidquid impedit amorem, illud tollit amicitiam.*

§. 4. Ex definitione *amare* elicies haec axiomata 1) *Qui-cumque alterum amat, alterius felicitate delectatur.* 2) *Quicumque obligatus est ad id, vt ex alterius felicitate voluptatem capiat, ille obligatus est ad alterum amandum.* 3) *Quidquid iubet, vt ex alterius felicitate voluptatem capiamus, illud iubet, vt alterum amemus.* 4) *Quidquid promouet voluptatem ex alterius felicitate, illud promouet amorem.* 5) *Quidquid impedit voluptatem ex alterius felicitate, illud impedit amorem.*

§. 5. Ex his definitionibus, inter se collatis, nunc fluit hoc theorema: *Amicus alterius felicitate delectatur.* *Demonstratio.* *Quicumque alterum amat, ille felicitate alterius delectatur (§. 4. Axioma I.). Atqui amicus alterum amat (§. 3. Axioma I.). E. amicus alterius felicitate delectatur.*

§. 6. Ex quo quidem theoremate, sine multa ratiociniorum ambege, sequentia deduces *consecraria*:

α) *E. Amicus non afficitur taedio, si persona amata fuerit felix.*

ε) *E. Amicus taedio afficitur, si persona amata fuerit infelix.*

§. 7. Occasione horum consecratorum succurrit tibi, illum, qui taedio afficitur ob alterius felicitatem, dici *inuidum*, et illum,

lum, qui taedio afficitur ob alterius infelicitatem, dici *commiserari*.

§. 8. Hinc offerunt se sponte tibi haec propositiones, siue theoremata: *Theorema I.* Amicus non est invidus. *Demonstratio.* Quicumque afficitur taedio ob felicitatem alterius, ille est invidus (§. 7.) Atqui amicus non afficitur taedio ob felicitatem alterius, seu personae amatae (§. 6. Consect. α.) E. amicus non est invidus. *Theorema II.* Amicus commiseratione tangitur erga personam amatam. *Demonstratio.* Qui taedio afficitur ob infelicitatem alterius, ille commiseratione tangitur erga alterum (§. 7.) Atqui amicus taedio afficitur ob infelicitatem alterius personae amatae (§. 6. Consect. II.) E. amicus commiseratione tangitur erga personam amatam.

§. 9. Habes hinc noua rursus consectaria.

α) E. qui inuidiae obnoxius est, non est aptus ad amicitiam contrahendam.

ε) E. qui nescit miserari alterius vicem, alterumque ex infelicitate sua non vult eripere, si potest, non se dicat amicum.

§. 10. Si meditando longius progredi vuleris, atque nunc speciatim euoluere, quid sit *delectatio* alterius felicitate; tum complures se sponte tibi offerent propositiones, quas numquam opinatus esses, inde prodituras. Faciamus periculum, et quid sit *delectatio*, siue *voluptas*, itemque quid felicitas, explicemus.

§. 11. *Voluptas* siue *delectatio* est sensus perfectionis. *Felicitas* vero est status durabilis gaudii.

§. 12. Hinc eliciuntur haec axiomata: 1) Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, tamquam perfectam siue bonam sentire, et sibi repraesentare debet. 2) Quicumque obligatus est ad sensum perfectionis in altero promouendum, ille etiam obligatus est ad voluptatem alterius promouendam. 3) Quidquid iubet, ut alterius sensum perfectionis promoueamus, illud iubet quoque, ut alterius voluptatem promoueamus.

§. 13. Ek definitione felicitatis eruuntur sequentia axiomata. 1) Quicumque delectatur alterius felicitate, delectatur quoque alterius statu durabilis gaudii. 2) Quicumque promouet alterius statum durabilis gaudii, ille quoque promouet alterius felicitatem. 3) Quicumque iubet, ut alterius statum durabilis gaudii promoueamus, ille iubet, ut alterius felicitatem promoueamus. 4) Qui-

cumque

cumque obligatus est ad statum durabilis gaudii alterius promovendum, ille obligatus est ad alterius felicitatem promovendam.

§. 14. Has definitiones, si cum superioribus, vel definitionibus, vel aliis propositionibus, contuleris, noua nunc prodibunt theoremata. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem sibi repraesentat, tamquam bonum quid. *Demonstr.* Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, sibi repraesentat, tamquam bonum aliquod (§. 12. Axiom. I.). Atqui amicus alterius delectatur (§. 5.). E. amicus sibi alterius felicitatem repraesentat, tamquam bonum quid. *Theorema II.* Amicus delectatur alterius statu durabilis gaudii. *Demonstr.* Quicumque alterius felicitate delectatur, ille delectatur quoque alterius statu durabilis gaudii (§. 13. Axiom.). Atqui amicus alterius felicitate delectatur (§. 5.). E. amicus quoque alterius statu durabilis gaudii delectatur. *Theorema III.* Amicus alterius gaudium durable sibi, tamquam bonum quid, repraesentat. *Demonstr.* Quicumque aliqua re delectatur, is eam sibi, tamquam bonum quid, repraesentat (§. 12. Axiom. I.). Atqui amicus alterius gaudium durable delectatur (per theorema praec.). E. amicus alterius gaudium durable sibi, tamquam bonum aliquod, repraesentat.

§. 15. His theorematibus, ope meditationis, erutis, oppido tibi occurret illa lex appetitus, secundum quam anima id omne appetit et promouere studet, quod sibi, tamquam bonum quid, repraesentat.

§. 16. Vnde nouae iam prodeunt propositiones sequentes. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durable, appetit et promouere studet. *Demonstr.* Quodcumque nobis, tamquam bonum quid repraesentamus, illud appetimus, et promouere studemus (§. 15.). Atqui amicus alterius felicitatem statumque durabilis gaudii sibi, tamquam bonum quid repraesentat (§. 14. Theorema II. III.). E. Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durable, appetit et promouere studet.

§. 17. Ex quo haec consecretaria sponte fluunt: α) E. amicus id omne cauet, quod alterum raedio afficit. β) E. amicus nullam

lam occasionem omittit, qua iucunditatem et voluptatem personae amatae promouere queat.

§. 18. Si ulterius progressus fueris, et euolueris notionem durabilis gaudii, reperiēs, *durabile gaudium esse voluptatem eminentiorem, ex possessione verarum perfectionum ortam.*

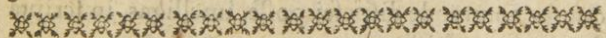
§. 19. Hinc fluit axioma hoc: *Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones.*

§. 20. En! nouam nunc propositionem ex his elicitam. *Theorema: Amicus alterius perfectiones promouet. Demonstr. Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones (§. 19.). Atqui amicus alterius gaudium durable promouet. (§. 16.) E. amicus alterius perfectiones promouet.*

§. 21. Hic succurrit lex naturae, quae absoluitur hac propositione: *Tuas aliorumque perfectiones promoue.* Hinc proueniunt sponte sequentes propositiones.

§. 22. *E. amicus obseruat legem naturae (§. 20 21.) E. nos sumus obligati ad amicitiam colendam. E. qui homines sibi reddit inimicos, agit legi naturae disconuenienter. E. voluntati diuinae conueniens est, ut aliis finis amici etc.*

Innumerae porro propositiones ex his meditationis adminiculo deriuari possunt; modo id semper obserues, vt, quae occurrunt, notiones, rursus semper definias, atque subsequentes propositiones cum antecedentibus legitime connectas. Quae ulterius hic obseruari poterant, ea ipsum saepe argumentum, de quo meditaris, ceteraque argumenti *negis acies* te edocent. Pro diuersitate rei, de qua meditaris, diuersus saepe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio.

CAPVT VI.

DE

MODO LIBROS LEGENDI
ET DIIVDICANDI.

§. 450.

QUAE AD MODVM haecenus tradita est I. veritatis natura in genere (Cap. I.), II. veritatis differen-

tia

tia (Cap. III.), III. modus specialior eam inuestigandi (Cap. V.): ita nunc in eo erimus, vt exponamus rationem, qua ad veritatum, ab aliis iam inuentarum, cognitionem perueniamus.

Scilicet non possumus omnia ipsi inuenire, quare opus est, vt aliorum quoque cogitata consulamus, et aliorum, qui multas iam veritates inuenerunt, adminiculo, ad veritatum vtilium cognitionem perueniamus, *Qui nihil enim veri, inquit praeclare Cel. HOLMANN. in Philos. rat. p. 354. admittere, suosque in usus conuertere velle, nisi quod propria primum industria detexerit, is aeque quidem absone ageret, ac qui nec vestimentis, nec calceis, neque aedibus, nec pane denique ipso vti prius fruique velle, quam haec omnia conficiendi praeparandique artem, proprio, quod aiunt, Marte, atque sine omni aliorum institutione inuenire didicisset.*

§. 451. Cum itaque opus sit, vt ad veritatum, ab aliis inuentarum, cognitionem perueniamus (§. 450.), aliorum autem veritates in libris contineantur: logicae officium est, regulas et cautiones tradere, ex quibus aliorum scripta diiudicari queant.

§. 452. Libri aut continent facta, aut dogmata siue vniuersales positiones. Illi dicuntur *historici*, in quibus propositiones singulares comprehenduntur; hi appellantur *dogmatici*. Vt adeo scripta omnia commode dispesci posse, intelligas, in scripta dogmatica et historica.

§. 453. Quia vero in scripto dogmatico aliorum dogmata recensentur tantum, et nonnumquam argumenta quoque enarrantur, quibus alii vtuntur, aut dogmata inter se ordine systematico connectuntur, noua hinc emergit diuisio libri dogmatici. Ille nimirum dicitur liber *dogmaticus historicus*, hic liber *dogmaticus scientificus*.

Eo itaque ordine hic procedimus, ut α) exponamus, quatenam cautiones circa lectionem et diiudicationem scripti historici sint obseruandae, β) ut percenseamus regulas, in legendis examinandisque libris dogmaticis scitu necessarias.

§. 454. *Generalis regula, quae in omni omnino scriptorum quoruncumque lectione et diiudicatione obseruari debet, hac propositione absoluitur: Lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum easdem notiones cum verbis auctoris coniungat, quas voluit auctor cum iisdem coniungi.* *Demonstr.* Qui ita scriptum aliquod legere vult, ut ad veritatem, in eo contentam, perueniat, debet illud scriptum intelligere. Cum vero tum demum mentem auctoris intelligamus, si easdem notiones cum verbis auctoris coniungimus, quas auctor ipse cum iisdem voluit coniungi (§. 125.); consequens est, ut lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, easdem cum verbis auctoris notiones coniungat, quas ipse auctor voluit coniungi.

§. 455. Hinc efficitur generatim, in lectione et diiudicatione libri alicuius esse sollicite attendendum ad definitiones, quibus auctor voces adhibitas determinat, aut saltem in significatum vocis, quae non definitur, inquirendum, quem ipsi vsus loquendi tribuit (§. 143.).

§. 456. Speciatim ad lectionem scripti historici requiritur attentio et crebrior repetitio. Quo efficitur, ut facta, quae commemorantur, memoriae facile mandentur.

§. 457. In diiudicando autem scripto historico ad tria potissimum, oportet, attendas. 1) Num, quae narrantur, sint vera? 2) Num in iis, quae narrantur, ordo legitime obseruetur? 3) Num scriptum historicum fini et scopo respondeat, siue, num sit completum?

§. 458. Sin autem de veritate eorum, quae in scripto historico referuntur, iudicare legitime volueris; regulas probabilitatis historicae, supra §. 420. speciatim explicatas, in subsidium adhibeas, ex quibus veritas facti aestimari debet.

§. 459. Si vis de ordine scripti historici iudicare, ad circumstantias temporis, quam fieri potest, diligentissime, velim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460. Si denique, num sit scriptum historicum *completum*, examinare volueris, ad finem, qui in conficiendis scriptis historicis intendi debet, animum aduertito.

Finis pro diuersitate historiae varius est. *Historiae naturalis*, in qua facta naturae referuntur, finis et scopus est, vt obiecta rariora accurate describat, omniaque ea, quae in phaenomeno aliquo speciatim considerata veniunt, sigillatim percurrat, nexumque item partium exponat. *Historiae ecclesiasticae*, in qua fata ecclesiae et vicissitudines commemorantur, finis est, vt status ecclesiae omnium temporum describatur, deinde media et viae, quibus ecclesia ad florem et incrementum peruenit, speciatim enumerentur, tum huius floris impedimenta allegentur, et denique mutationes, cum qua doctrinas, tum qua errores, ita exponantur, vt ex his principia prudentiae ecclesiasticae possint deriuari. *Historiae ciuilis* scopus est, vt subiiciantur oculis animisque exempla, quibus praecepta politices stabiliuntur, quaeque prudentiae ciuili promouendae inseruiunt. In historia itaque ciuili a) necesse est, vt status reipublicae per omnia tempora describatur, b) vt incrementa et conuersiones explanentur, subnexis vbique causis, quibus vel rerum publicarum fortunatio status, vel collapsiones sunt productae. Hinc c) imperantium facta, factorum consecutiones, auspicia regiminis, pacta et foedera, et matrimonia quoque speciatim recensentur. *Historiae denique litterariae*, in qua, vel fata scientiarum et librorum, vel vitae et facta eruditorum, enumerari de-

bent,

bent, is vel in primis finis est, vt cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque subsidia suppeditentur, quibus ars heuristicæ, siue inueniendi, possit collocupletari. Opus itaque est, a) vt in historia litteraria recensentur scripta, eorumque argumenta, item methodus, in iisdem adhibita, quæ ratione et occasione hæc illaue veritas fuerit inuestigata, b) opus est, vt describantur vitæ eruditorum accurate, omniaque ea tradantur fideliter, quæ ad cuiusuis eruditi merita et fata plenius intelligenda spectant.

§. 461. Hactenus de scriptis historicis, cautionibusque, circa eorumdem lectionem et examen obseruandis. Nunc ea, quæ ad legenda et diiudicanda scripta dogmatica spectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum scientificum qui legere vult, is primum omnium auctoris scopum sibi perspectum reddat. Id quod cum ex ipso scripti titulo, tum vel in primis ex præfatione fieri poterit.

§. 463. Qui præterea scripta dogmatica scientifica legere cupit, id agat, vt quasque veritates in singulis obuias periodis, in certas quasdam describat propositionum species, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata et postulata, vel ad theoremata et problemata, perineant, sollicitè dispiciat.

§. 464. Id porro in scriptis dogmaticis legendis obseruari volo, vt, quam fieri potest diligentissime, ad singulos attendatur terminos, quasque cum iis iungat auctor notiones, probe animaduertatur.

§. 466. Denique in lectione dogmatici scripti, eiusdemque scientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito ante, quam pergas legendo, et demonstrationes subinde resoluas in syllogismos. De qua analysi demonstrationum dictum est supra §. 396.

§. 466. Ad examinanda scripta dogmatica vel maxime facit, I) si attenderis, num scriptum sit *perspicuum*, II) num idem sit *ordine* confectum, III) num sit *solidum* scriptum, IV) num denique *completum* sit, scopoque sufficiens.

§. 467. *Perspicuum* dicitur scriptum, si omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab usu loquendi abhorrentes, et vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque de perspicuitate scripti iudicare volueris, peropus est, ut animum ad terminorum definitiones. Quae si adfuerint, regulisque definiendi supra §. 150. traditis, conuenienter sint allatae, non est, quod de obscuritate scripti conqueraris.

Fit vero nonnumquam, ut nonnulli scriptores nimii sint in definiendo, et plures omnino praemittant vocum explanationes, quam ad propositiones sequentes demonstrandas requiruntur. Non hoc ipsi fiunt obscuro illi quidem, sed superflua immiscet suis, adeoque efficiunt, ut scriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quae scopo inserviunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadaequatis usi terminorum explanationibus. Quo ipso non potest non irreperere in scriptum obscuritas. *Scriptum* enim *obscurum* vocatur, in quo vel plane nullae adhibentur definitiones, vel in vagis saltem et indeterminatis notionibus acquiescimus. Haec de perspicuitate scripti.

§. 469. *Ordine* conscriptus liber dogmaticus scientificus dicitur, si singulae notiones et propositiones ita coordinantur, ut sequentibus plenius intelligendis et demonstrandis inserviant. Conf. §. 33.

Ordo autem hic, pro diuerso scriptoris fine, varius esse potest. In libro historico dogmatico is praesaepe obseruatur ordo, ut omnia ea, quae ad idem spectant argumentum, in vnum coaceruentur, qui ordo dicitur *ordo scholae*. In libro autem dogmatico scientifico, in quo veritates methodo systematica connecti debent (§. 453.), is est obseruandus ordo, ut

ea semper praestruantur, ex quibus subsequencia concipi et explicari possunt (§. 33.). Qui ordo dicitur *ordo naturae*.

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici scientifici iudicare volueris, videas in primis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tamquam principia demonstrandi indubitata (§. 389.), praemittantur, ex iisque theoremata et problemata apte demonstrantur.

§. 471. Nunc ad palmariam scripti dogmatici scientifici virtutem, scilicet *soliditatem*, devenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *solidum*, si in eo omnes propositiones firmis demonstrationibus corroborantur, ita quidem, ut nihil, praeter experientias indubias, definitiones et axiomata, sine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de soliditate scripti dogmatici iudicium ferre cupit, is probe 1) attendat ad singulas propositiones, num secundum regulas, §. 388. expositas, rigorose demonstratae sint, 2) num eiusmodi principia fuerint praemissa, quae sunt certa, et de quorum veritate dubitari non potest 3) num methodus demonstratiua apte adhibeatur, caeque omnes obseruentur regulae methodi, quas supra §. 33. exposuimus. Sin minus regulae methodi demonstratiuae obseruantur, scriptum dicimus *superficiarium*, 4) num circulus in demonstrando sit commissus, de quo vid. §. 397.

Maxime vero diiudicaturus soliditatem scripti scientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexionem attentiusque veritatum nexum et catenam contempletur. Ex quo intelligi potest, minus aptos esse ad examinanda scripta dogmatica scientifica, quotquot, legendis fabulis Romanensibus assueti, aut in vocabulis ediscendis, et regulis Gram-

matics memoriae mandandis, occupati, nequeunt multarum propositionum nexum distincte perspicere.

§. 473. Num scriptum dogmaticum denique completum sit, ex auctoris sine diiudicabis, cui obtinendo si suffecerit scriptum, est *completum*; si minus, est *incompletum*.

§. 474. *Ex his omnibus intelligitur, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere. Denonstr.* Cum enim *systema* dicamus veritatum inter se et cum principiis suis, connexarum congeriem (*per def.*): consequens est, ut, quaecumque veritates sunt inter se et cum suis principiis connexae, illae debeant systematice pertractari. Iam vero cum veritates, quae in libro scientifico dogmatico continentur, sint inter se connexae et cum principiis suis (§. 471.): manifestum est, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere.

Sub finem hic monere adhuc debemus, quisnam sit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur, qui ea, quae hinc inde dispersa sunt, in unum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quae ab aliis mutatus est, a se inuenta esse, aliis vult persuadere. *Epitomator* dicitur, qui ex scripto spissiori ea seligit, quae fini suo sunt conuenientia, et ex scripto maiori minus componit.

C A P V T V I I .

D E

MODO ALIOS CONVINCENDI.

§. 475.

TRADIDIMVS haecenus praecepta, quibus opus est, si vel ipsi veritatem inuestigare, vel ab aliis inue-

investigatam cognoscere et diiudicare voluerimus. Nunc paucis, qua ratione cum aliis debeat communicari veritas, exponemus.

§. 476. Nos obligatos esse ad veritates cum aliis communicandas, docetur in moralibus, in quibus iidem vtilissimae prudentiae regulae suppeditantur, quae circa veritatum communicationem sunt observandae; de quibus plura in praelectionibus.

§. 477. Qui alterum ad veritates, alteri incognitas, verbis, viva voce prolatis, perducit, is alterum *docere* dicitur.

§. 478. *Qui alterum vult docere, dono perspicuitatis gaudeat.* *Demonstr.* Cum qui alterum docere vult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare velit (§. 477.): consequens est, id agere debere docentem, ut ab altero, quem docet, intelligatur. Cum vero intelligi nequeat, nisi perspicuitatis rationem habuerit: consequens est, ut docens perspicuitatis dono sit instructus.

§. 479. Hinc fluunt haec consectaria. I. E. ille demum docere debet, qui rem, quam docet, distincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, distincte intelligit, is eam per verba cum aliis facile distributiusque communicare potest (§. 80.). II. E. docens singulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis et indeterminatis, quae obscuritatem pariunt (§. 135. 136.) acquiescat, III. E. docens res abstractas, et a sensibus paullo remotiores, exemplis selectioribus et communi vita petitis, illustret, propterea quod exempla lucem maximam rebus abstrusioribus foenerantur.

IV. E. docens bonae methodi leges exacte sequatur, eaque praemittat, per quae sequentia intelliguntur. V. Propositiones porro omnes in suam thesin et hypothesein resoluat (§. 216.), et demonstratio-num, ab aliis allatarum, analysin instituat (§. 396.).

§. 480. *Docens porro instructus sit dono docendi, i. e. promte, expedite, et cum suavitate aliqua, sensa animi exprimatur. Demonstr.* Cum docens alteri rerum, ipsi incognitarum, notitiam ingenerare debeat (§. 477.), consequens est, ut docens aptus sit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conseruandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, si docens continenti concitatoque orationis flumine, in aures animosque audientium suaviter influat, facile intelligitur, ad docentem vel maxime requiri, ut dono docendi sit instructus, mentemque et verba habeat in promptu.

Si quis naturalem quemdam languorem in seprehenderit, sibi que, et animi praesentiam, et verborum copiam, deesse senserit, huic auctor suasorque existiterim, ut, si risui ludibrioque audientium se exponere nolit, missam faciat docendi prouinciam, aliamque vitae rationem ineat. Satius enim est non docere, quam cum aliorum fastidio et irrisione docere.

§. 481. *Id praeterea agere debet docens, ut eos, quos docet, de veritatibus certos reddat. Demonstr.* Cum, qui docet alios, aliis veritates incognitas manifestare debeat (§. 477.): euidens est, docentem alios eo quoque perducere debere, ut distincte intelligant, esse verum, quod docetur. Alias ambigent, num veritas ipsis proponatur, adeoque finis docentis minus obtineatur. Si vero docens id agere debet, ut alii intelligant distincte, esse id verum, quod docetur; efficere debet, ut alii, quos docet, de veritate certi reddantur (§. 348.).

§. 482. *Ex quo conficitur, docentum habitu demonstrandi et ratiocinia sua concatenandi debere esse instructum.* *Demonstr.* Cum certitudo obtineatur vel a posteriori siue per experientiam, vel a priori per legitimas demonstrationes et continuum ratiociniorum nexum (§. 350.): docens autem quam maxime ad certitudinem contendere debeat (§. 481.), apparet, docentem debere esse instructum habitu demonstrandi, i. e. ratiocinia sua tamdiu concatenandi, donec ad principia certa et indubia peruenerit. (§. 386.).

§. 483. *Soliditatem* dicimus illam perfectionem intellectus, qua ratiocinia ita concatenare nouimus, vt propositiones cum principiis certis et indubitatis legitime connectantur.

§. 484. *Vnde conficitur, soliditatem esse palmariam virtutem docentis.* *Demonstr.* Cum docens habitu gaudere debeat, ratiocinia sua tamdiu concatenandi, donec perueniatur ad principia indubia (§. 482.), eiusmodi autem habitus siue perfectio dicatur *soliditas*, *Gründlichkeit*, (§. 483.): perspicuum est, soliditatem ad docentem præcipue requiri, eamque esse palmariam docentis virtutem.

§. 485. *Convincere alterum* dicimus, cum efficiamus, vt propositio alteri certa euadat, et *conuictio* (actiue sumta) est actio, qua alterum certum reddimus vel de veritate vel de falsitate alicuius propositionis, et *conuictio* (passiue sumta) est status ille, quo certi sumus de alicuius propositionis vel veritate vel falsitate.

§. 486. *Docens itaque id in docendo intendere debet, vt alios, quos docet, de veritate, et falsitate propositionis conuincat.* *Demonstr.* Cum docens id agere debeat,

debeat, ut illos, quos docet, de veritate vel falsitate alicuius propositionis certos reddat (§. 481.); tum autem, cum alios de veritate vel falsitate alicuius propositionis certos reddimus, eosdem dicamur *convincere* (§. 485.): manifestum est, docentem id debere intendere, ut alios de veritate vel falsitate propositionis convincat.

Ut vero convictionis indoles et natura distinctius intelligatur; requisita cum *convincendis*, tum *convincendi*, specialius enumerabimus, maxime, cum doctrina de convictione in capitibus subsequenter de refutatione et disputatione multum dicendis affundat lucis.

§. 487. *Convincimus alios, vel a priori siue per demonstrationem, vel a posteriori siue per experientiam.* *Demonstr.* Cum ad certam cognitionem vel a priori per concatenatam ratiociniorum seriem siue demonstrationem, vel a posteriori per experientiam et sensationem, legitime institutam perveniamus (§. 350.), consequens est, ut alios quoque ad certam cognitionem vel a priori vel a posteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, siue, quod idem est, alios de veritate vel falsitate propositionis certos reddere est alios *convincere* (§. 485.). E. alios convincimus vel a priori vel a posteriori.

§. 488. *Hinc patet, convictionem a priori esse vel ostensivam, vel apogogicam.* *Demonstr.* Cum a priori alterum convincamus, si alterum per demonstrationes certum reddimus (§. 487.), demonstratio autem sit vel ostensiva vel apogogica (§. 393.): alterum nos convincere, patet, vel directe siue ostensive, vel per indirectum siue apogogice, adeoque omnem convictionem esse vel ostensivam siue directam, vel apogogicam siue indirectam.

§. 489. *Qui alterum convincere vult, ille id agere debet, ut explicet propositionem, de qua convictio debet institui. Demonstr.* Qui alterum de aliqua propositione vult convincere, ille eam propositionem per demonstrationem cum aliis indubiis veritatibus connectit (§. 487.). Quomodo vero propositionem cum aliis veritatibus indubiis ita connectes, ut alter de eadem reddatur certior, nisi alter eiusdem propositionis sensum capiat? Necessè itaque est, qui alterum convincere vult, prius propositionem explicet, quam demonstrationem cum fructu instituat.

§. 490. Ex his intelligi nunc possunt requisiti convincendi, siue eius personae, quae convinci vult et debet.

§. 491. *Qui convincendus est, debet in demonstrationibus esse versatus. Demonstr.* Cum convictio instituitur vel per experientiam, vel per demonstrationes (§. 487.): consequens est, ut, qui in demonstrationibus non versatus est, easdemque minus capit, convinci vix possit. Convincendus itaque in demonstrationibus sit versatus, easdemque capiat.

Hinc vides, cur homo rudis et plebeius difficilius convincatur de veritate aliqua, a sensibus remota, quam homo eruditus, demonstrationis gnarus.

§. 492. *Qui convinci vult, debet attentionem adferre. Demonstr.* Qui convinci vult, debet demonstrationes capere (§. 491.) adeoque propositionis, de qua convictio instituitur, nexum cum aliis veritatibus et principiis indubiis debet distincte perspicere (§. 386.). Cum vero ad distinctam repraesentationem propositionis nexus cum suis principiis indubiis praecipue requiratur *attentio* (§. 79.): evidens est, ex parte eius, qui convinci vult, in primis requiri attentionem.

§.493. Patet hinc, sollicitè cauendum esse, ne eius, quem de veritate vel falsitate propositionis convincere volumus, attentionem turbemus.

§.494. *Ex quo porro perspicuum est, nos non debere illum, quem convincere allaboramus, turbulentis affectibus implere. Demonstr.* Cum per principia psychologica et ipsam experientiam constet, affectibus turbari omnem attentionem; cauendum autem nobis sit, ne eius, quem convincere cupimus, attentionem turbemus (§.493.): perspicuum est, a nobis illum, quem convincere cupimus, in statum turbulentorum affectuum non coniciendum esse.

§.495. *Fugienda itaque sunt conuicia et omnia scommata aculeataque dièteria, si alterum convincere nitimur. Demonstr.* Cum per conuicia et dièteria, oblique pungentia alter, qui conuinci debet, in affectum irae et tristitiae redigatur (*per experientiam*); nos autem non debeamus alterum, quem convincere volumus, affectibus turbulentis implere (§.494.): patet, fugienda esse conuicia et omnia scommata, oblique pungentia, si alterum discupimus convincere.

§.496. Qui igitur, dum in altero convincendo laborat, alterum vel conuiciis proscindit, vel aculeatis scommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quae fini suo sunt contraria, adeoque stolidissime agit. *Stultus* enim vocatur, qui eligit media, fini suo contraria.

§.497. A conuictione differt *persuasio*. Quotquot scilicet propositionem aliquam, quae insufficienter explicata est, et ex incertis principiis probata, pro insufficienter demonstrata habent, atque adeo illi assensum prae-

praebent, illi sibi falso persuadent, se esse convictos. Persuasio itaque (*passive sumta*) definiiri potest per assensum, qui praebetur propositioni, nondum sufficienter explicatae et demonstratae.

CAPVT VIII.

DE

MODO ALIOS CONFVTANDI.

§. 498.

CUM alios conuincimus erroris; tum illos dicimus *refutare*.

§. 499. *Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro vera habet. Demonstr.* Cum alios conuincamus tum, cum demonstrationes, legitime concinnatas, in subsidium adhibemus (§. 487.); consequens est, vt, si alios erroris conuincere volumus, debeamus demonstrare, propositionem, quam alter pro vera habet, esse falsam (§. 331.). Alios erroris conuincere est refutare alios (§. 498.) E. qui alios vult refutare, debet demonstrare, falsam esse propositionem, quam alii pro vera habent.

§. 500. Hinc intelligi potest, quomodo refutatio a qualicumque impugnatione differat. *Impugnamus* alium, si insufficienter, scilicet ex principiis incertis et precariis, probamus, alterum errasse.

§. 501. *Propositio vera non potest refutari. Demonstr.* Si propositio vera posset refutari; tunc demonstra-

monstrari posset, propositionem veram esse falsam (§. 499.). Cum vero omne id, quod legitime demonstratur, verum sit (§. 399.), verum quoque esset, propositionem veram esse falsam. Absurdum autem et impossibile est, ut propositio vera simul sit falsa (*per princ. contrad.*) E. absurdum quoque et impossibile est, ut propositio vera refutetur.

Impugnari quidem potest propositio vera, i. e. possunt varia dubia, quae nituntur principiis insufficientibus et dubiis, ipsi in speciem obueri, sed refutari nunquam potest.

§. 502. *Ex quo vides clarissime, propositionem, quae legitime demonstrata est, non posse refutari. Demonstr.* Cum propositio, quae legitime demonstrata est, sit necessario vera, (§. 399.), vera autem propositio refutari nequeat (§. 501.): consequens est, ut propositio, quae legitime demonstrata est, non possit refutari.

§. 503. *Si itaque propositionem tuam demonstrasti legitime, contrariam iam refutasti. Demonstr.* Si propositionem tuam legitime demonstrasti, eo ipso euicisti, eam esse veram (§. 399.). Si euicisti per demonstrationem, tuam propositionem esse veram, demonstrasti eo ipso, contrariam propositionem esse falsam; quia contraria propositio non potest simul esse vera; alias non esset contraria, adeoque contrariam propositionem iam refutasti (§. 499.).

§. 504. *Quemadmodum alium conuincimus vel a priori vel a posteriori (§. 487.), item vel per demonstrationem directam et ostensiuam vel per demonstrationem indirectam et apogogicam (§. 483.): ita datur quoque*

quoque modus refutandi a priori et posteriori, neque minus refutatio directa siue ostensiva, et refutatio indirecta siue apogogica locum habet.

§. 505. Quemadmodum porro alterum confuturus sensum propositionis, de qua convictio instituitur, distincte explicare debet (§. 498.): ita confutaturus alterum propositionem explicet ex mente affirmantis, et demonstrandum est, quod scilicet, hic, nec alius sensus sit auctoris, quem confutare volumus. Quod vocamus *statum controversiæ formare*.

§. 506. Hoc ipso evitamus omnem *logomachiam*, quæ est impugnatio propositionis, cui respondentem notionem veram agnoscit impugnans, sed quam ipse aliis verbis exprimit.

§. 507. Ex regulis convictionis cetera refutatoris requisita intelligi et diiudicari possunt, quæ paucis sumus enumeraturi.

I. Si alter, quem confutare vis, incommoda usus fuerit dictione, admoneri poterit, ut dictionem corrigat. II. Directe refutaturus alterum, ostendat modum, quo alter in errorem incidit specialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi commissum. III. Confutare qui vult alterum, caueat, ne alterius, quem confutare vult, attentionem turbet (§. 493.) adeoque fugiat convicia et aculeata dictoria (§. 496.)

§. 508. Hinc conficitur, a consequentiis periculosis, quæ non animo refutandi, sed nocendi formantur, esse abstinendum. *Demonstr.* Cum eiusmodi consequentiæ ideo tantum formantur, ut alteri noceatur eiusdemque existimatio in discrimen vocetur; intelligitur, eiusmodi consequentiæ, quæ non tam animum veritatis cupidum, quam cupiditatem nocendi, aliorumque risui ad-

versa-

uerfarium exponendi, declarant, hominem, qui refutari debet, turbulentis implere affectibus. Quia vero alterum conuicturus erroris, non debet ipsum multis disturbare affectibus (§ 494.): consequens est, vt refutaturus alterum, non debeat ipsum ridiculis et periculosis consequentiis onerare.

Complurium hic mos est in confutando, vt, cum fundamenta errorum conuellere deberent et subruere, fundamentum falsitatis intactum relinquunt, oppido ad consequentias consequentiarum confugientes. Non quidem omnes volumus reiici consequentias, sed id tantum submonemus, cautiones permultas circa consequentias formandas obseruari debere, quarum nonnullas easque potiores hic adiciemus. α) *Consequentiae si formantur, non formentur ex verbis nude spectatis, sed ex vero eorumdem sensu.* β) *Consequentiae formentur ex verbis, non extra, sed intra contextum spectatis.* γ) *Opus est, vt consequentiā prono nexu ex propositionibus fluat, non vero per multas detorsiones et fiduculas quasi inde extorqueatur.* δ) *Requiritur, vt consequentiam, quae ex alicuius auctoris placitis fluit, non ipsi auctori semper imputemus, quippe qui fortasse hanc periculosam consequentiam non introscepit.* ε) *In primis vero ab eiusmodi consequentiis, quae tantum illudendi et nocendi causa formantur, abstinendum est (§ 495.).* Has cautiones illustrabimus pluribus exemplis in lectionibus. Conf. interim HOLMANNI *dissert. de Iure Consequentiarum* 1726. Viteimb. habita, et HONEISEL in *Tract. von der Consequentien-Macherey.*

§ 509. Qui eiusmodi consequentias formant, vt exponant dissentientes tantum risui aliorum, eorumque famam in discrimen vocent, veritatis studio neglecto, dicuntur *consequentiarii*, item *consequentiarum fabri*, (*Consequentien-Macher.*)

Hi consequentiarii, qui dissentientes ridiculis et periculosis consequentiis, nocendi causa, onerant, 1) primam, quam formant consequentiam precario assumunt, 2) ex hac, quam sine ratione assumunt, deducunt plures, et, verbis dissentientium

um in peruersum sensum detortis id agunt, vt ipsis multa periculosa et veneni plena impudent.

§. 510. *Hos consequentiaris stolidissime agere in refutando, ex dictis constat. Demonstr.* Cum consequentiaris consequentis suis ridiculis famae dissentientis et fortunae nocere studeat (§. 509.): consequens est, vt consequentiaris dissentientem in statum turbulentorum affectuum coniciat, adeoque media conuictioni contraria adhibeat (§. 496.) Quo ipso consequentiaris stolidissime agere, cum confutare alios volunt, plus satis intelligitur.

§. 511. *Argumenta ab inuidia ducta* appellantur rationes illae, quibus viuimus, vt dissentientem eiusque placita aliis exosa reddamus, quo opprimantur.

§. 512. Hinc vides, consequentiaris vti argumento ab inuidia ducto (§. 506. §. 511.).

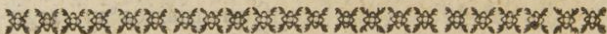
§. 513. Qui argumentis ab inuidia ductis in confutando viuunt, varias adhibent machinationes, quibus aduersarium in vitae et famae discrimen adducere conantur.

I. Sententiam eius, quem refutare volunt, male explicant. II. Dogmata eius, quem confutare nituntur, conferunt cum placitis hominum iam iniurorum. III. Exaggerant momentum quaestionis. IV. Nominibus inuidiosis doctrinam aduersarii infamant. V. Retinent argumenta, quibus aduersarius vtitur. VI. Tacent commoda, ex sententia aduersarii expectanda, et incommoda cumulant, quibus ipsa premitur. Plures modos, quibus ii, qui argumentis ab inuidia ductis vti consueuerunt, aduersarium aliis infensum reddere conantur, recenset CLERICVS in disert. theologica de *Argumento theologico ab inuidia ducto*.

§. 514. Colligitur ex his, argumentum ab inuidia ductum in confutando neuiquam esse adhibendum. *Demonstr.*

monstr. Cum turbulentis affectibus alterum conuicturi aduersarium implere non debeamus (§. 494.): consequens est, ut eiusmodi argumenta in confutando non adhibere debeamus, quae alios affectibus turbulentis implent. Cum vero argumentum, ab inuidia ductum, aduersarium in affectum irae et tristitiae non possit non conuincere; quia in hoc argumento aduersarii siue dissentientis fama et fortuna labefactatur: palam est, argumentum, ab inuidia ductum, esse in confutando nequiquam adhibendum.

Hos impugnatore, qui periculosis consequentiis, et argumento ab inuidia ducto vsi, sub praetextu veritatis defendendae, dissentientes in discrimen famae, fortunae, immo vitae adducere conantur, vocat *WOLFIVS persecutores*. *Conf. Log. Lat. p. 752.*

CAPVT IX.

DE

MODO SE DEFENDENDI.

§. 515.

QVI demonstrat, se ab altero non esse confutum, ille se aduersus dissentientem defendere dicitur. Qui vero insufficienter tantum probat, se ab altero refutatum non esse, is defensionem sui tentare dicitur.

§. 516. *Ex quo patet, si propositio reuera refutata est, tum defensionem nullam posse habere locum, quamuis ab imperitis defensio tentari possit. Demonstr.* Si propositio reuera refutata est: tum demonstratum est, propositionem esse falsam (§. 499.), adeoque etiam necessario propositio refutata erit falsa, quia omne, quod

quod legitime demonstratum est, verum esse debet (§. 399.). Fac itaque, contra propositionem refutatam locum esse defensionis; tum demonstrari debet, propositionem non esse refutatam, adeoque non esse falsam (§. 515.). Verum itaque erit, propositionem refutatam non esse falsam (§. 499.). Hac ratione vna eademque propositio erit falsa, quia refutata est, et non erit falsa, quia defensionis locus est. Cum vero impossibile sit, ut vna eademque propositio sit simul falsa et non falsa (*per princ. contradict.*): impossibile quoque est, ut in propositione, quae reuera refutata est, defensio locum habere possit. Quia tamen insufficienter saepius probari potest, propositionem, quae reuera refutata est, non esse refutatam: patet, defensionis quidem tentamen locum hic habere posse (§. 515.).

§. 517. De defensione sequentes adhuc obserues regulas et cautiones.

I. Si propositio aliqua reuera demonstrata est eademque ab aliis impugnatur, non opus est, ut eam multis defendas, cum certum sit, eam refutari non posse (§. 502.). II. Si sensus verborum vindicandus est, satis te defendisti, si, quid tibi velis per verba, demonstraueris. Si notionem, quam cum verbis tuis coniungis, pertinaciter reiicit aduersarius, aut malitiose verba in alium sensum detorquet, non opus est amplius defensione. III. Si impugnans vel principia erronea, vel modum argumentandi falsum, tibi vult imputare, in defensione opus est, ut, principia tua legitima esse, commonstres, itemque, ut, vitium formae per ignorantiam regularum logicarum imputari tibi, doceas. IV. Si impugnans consequentiam, ex tuis assertis elicitam, habuerit pro absurda; tum in defensione demonstrandum est, aut consequentiam esse legitimam, aut saltem ex tuis assertis non fluere. V. Contra impugnantem, qui iniuriis potius et conuiciis, quam argumentis, militat, non opus est defensione. Si vero aduersarius, qui nostra asserta impugnat, nostraeque famae labeculam aspergere nititur per conuicia, magnae fuerit auctoritatis, multumque valuerit apud

dit, dicitur *Respondens*. Qui autem partes respondentis tuetur, illique, sicubi haeserit, tulerit suppeditas, dicitur *Praeses*.

§. 521. Ad disputantes requiruntur generatim sequentia.

α) Qui disputare de argumento aliquo volunt, argumentum, de quo disputatur, probe intelligant. β) Linguam item, qua disputare debent, calleant, et praesentis semper sint animi. γ) Disputaturi vacui sint ab affectibus turbulentis, ira praesertim et invidia, ut ne videantur altercari magis, quam disputare.

§. 522. Qui disputant, debent semper in terminis contradictoriis versari. *Demonstr.* Cum disputantium alter propositionem, ad disputandum propositam, impugnet (§. 519.), adeoque pro falsa habeat (§. 520.), alter vero eandem defendat (§. 519.), adeoque pro vera habeat (§. 515.): consequens est, ut disputantium alter debeat thesin simul negare, alter affirmare. Quicumque eandem thesin simul affirmant et negant, dicuntur sibi *contradicere* (*per desin. contradict.*). E. qui disputant, debent sibi semper contradicere, siue, quod idem est, disputantes semper in terminis contradictoriis versentur.

§. 523. Fluunt hinc tres propositiones tamquam consecutariae.

I. Hinc patet disputantes convenire debere in notionibus subiecti et praedicati, quia ad omnem contradictionem requiritur idem subiectum (§. 232.). II. Exinde porro perspicuum est, opponentem debere propositionem, quam impugnat, ante rite explicare, eiusque subiectum et praedicatum distincte evolvere, ut ita intelligi queat, num in subiecto conveniant. Hoc ipso dicitur opponens statum controversiae formare (§. 505.). III. Hinc denique intelligis, peropus esse, ut opponens, si verborum sensus non est manifestus, ex respondere theses sen-

sum et verborum explicationem postulet, ne in logomachias incidant disputantes, adeoque de lana caprina disputetur.

§. 524. Si inter disputantes de sensu verborum conuenerit; tum opponens, qui thesin impugnat siue pro falsa habet (§. 520.), sententiam, thesi, ad disputandum propositae, contrariam, probet. Quare

I. Opponens argumenta proferat modeste et ordine, quoad eius fieri potest, syllogistico, vt ipsius mens et neruus probandi ita eo melius perspiciatur. II. Si ratiocinatio opponentis syllogistica fuerit eiusmodi, vt eiusdem conclusio thesi respondentis immediate et e diametro sit opposita; tum opponens praemissas, si adhuc lucem requirunt, et earundem probatio a respondente postulat, nouis semper syllogismis tamdiu corroboret, donec ad principia certa et indubia peruentum fuerit. III. Caueat praeterea sibi opponens ab omnibus caillationibus sophisticis et iniuriis, quia hoc modo conuictio non obtinetur (§. 495.), sed rixae cyclopicæ inde oriuntur. IV. Cum respondens ad argumentationem opponentis responderit: tum opponens, ad singula respondentis verba et distinctiones attendendo, nouas format exceptiones, in primisque notionum allatarum explicationem a respondente sibi expetat. V. Opponens semper videat, num respondentem ex suis assertionibus erroris conuincere et refutare, adeoque proprio iugulare gladio possit. Vnde oritur disputatio *καθ' ἀντιθέσιν*. Haec sunt fere opponentium officia. Plures cautiones, circa legitimam oppositionem obseruandas in scholis nostris adferemus.

§. 525. Argumento ab opponente prolato, tum respondens sequentia obseruet:

I. Respondens integrum syllogismum, prout ab opponente fuit prolatus, repetat, vt pateat, num opponentis mentem et sensum perceperit. Quo in casu dicitur respondens *argumentum assumere*. II. Assumpto argumento, porro respondens dispiciat de omnibus propositionibus, num debito gaudeant robore. Quarum si vna alteraue videatur dubia, expetat sibi probationem eiusdem. III. Probatione dubiae propositionis ab opponente prolata, infringatur respondendo neruus argumenti.

§. 526.

§. 526. Respondens itaque respondeat, ita, vt

α) de forma syllogismi dispiciat, num ratiocinatio regulis syllogisticis sit conformis. β) Respondeatur ad materiam, ita quidem, vt respondens vel *concedat* totum argumentum, si scilicet illud ipsum non contra thesin esse, apparuerit; vel argumentum opponentis infringat *per instantiam*, qua per exemplum contrarium prolatum demonstratur, enunciationem opponentis non esse vniuersalem; vel *per inuersionem et reuersionem*; vel denique per *distinctionem et limitationem*. De singulis his respondendi modis plura adferam in lectionibus, et cautiones subiungam in eorum vsu, quibus nonnumquam, cum respondendum est, lingua obmutescit.

§. 527. *Disputandi methodi variae sunt, quibus tamen omnibus methodus syllogistica merito praesertur.*

Demonstr. In syllogistica methodo per ratiocinia omnes propositiones speciatim ita recensentur, vt et opponens argumento suo, syllogistice proposito, fortius addere robur et respondens fontes errorum, ab opponente prolatorum, feliciter detegere queat. Vt adeo commodissima merito disputandi methodus sit illa, qua per syllogismos propositiones vel impugnamus, vel refutamus.

Disputatur nonnumquam per quaestiones et responsiones, quae methodus dicitur *erotematica*, item *socratica*. Nonnumquam vero in disputando apogogice proceditur, ita, vt opponens respondentem et respondens opponentem ad absurdum deducat, quae methodus vocatur *megarica*. Cur vero illa dicatur *socratica*, haec *megarica*, coram ostenditur, simulque artes quaedam disputantium sophisticae deteguntur.

§. 528. Finis disputationis varius esse potest. Sunt, qui disputant, vt facilitatem loquendi ingenique cele-

